

პროფესიულ სასწავლებლებში სტუდენტთა გადინების მიზეზები

თამარ კაკუტია

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ფსიქოლოგიისა და განათლების მეცნიერებებთან ფაკულტეტის
დოქტორანტი

პროფესიულ საგანმანათლებლო დაწესებულებებში სტუდენტთა გადინების საკითხი მეტად აქტუალურ პრობლემას წარმოადგენს. სწორედ ამიტომ მიზნად იქნა დასახული წინამდებარე სტატიაში განხილულიყო ის ფაქტორები, რომლებიც შესაძლებელია სტუდენტთა გადინების მიზეზები იყოს. სტატიაში ასევე, წარმოდგენილია მსჯელობა იმ აქტივობათა შესახებ, რომელთა განხორციელებამ შესაძლოა ხელი შეუწყოს აღნიშნული პრობლემის მოგვარებას.

ბოლო წლებში პროფესიული განათლების რეფორმის ფარგლებში განხორციელდა არა ერთი აქტივობა პროფესიული განათლების პოპულარიზაციისა და მიმზიდველობის გაზრდის უზრუნველსაყოფად. შესაბამისად, პროფესიულ პროგრამებზე სწავლის მსურველთა რიცხვმაც იმატა. წარმოგიდგენთ ბოლო სამი წლის საშემოდგომო მიღების სტატისტიკას:

2013 - 2015 წლის საშემოდგომო მიღებები¹



პროფესიულ საგანმანათლებლო პროგრამებზე მიღება წელიწადში ორჯერ, გაზაფხულზე და შემოდგომაზე ხორციელდება. 2013 წლის განმავლობაში მხოლოდ ერთი, საშემოდგომო მიღება განხორციელდა. შესაბამისად, პროფესიულ სასწავლებლებში გაზაფხულზე სწავლის მსურველთა გარკვეული რაოდენობა საშემოდგომო მიღებას დაემატა. სწორედ ამიტომ გახლავთ 2013 წელი საშემოდგომო მიღებაზე უფრო მეტი რეგისტრატთა რაოდენობა ვიდრე მომდევნო წლებში. ბოლო ორი სასწავლო წლის საშემოდგომო მიღებისას კი სწავლის მსურველთა რაოდენობის მატება აშკარად შეინიშნება. უნდა ითქვას, რომ წინა წლებთან შედარებით პროფესიულ პროგრამებზე სწავლა სულ უფრო პოპულარული ხდება. იმატა პროფესიული სასწავლებლების კურსდამთავრებულთა დასაქმების მაჩვენებელმა და, რაც მთავარია, პროფესიული სასწავლებლების კურსდამთავრებულები, დამსაქმებელთა მოთხოვნის გათვალისწინებით, აშკარა კონკურენციას უწევენ უმაღლესი სასწავლებლების კურსდამთავრებულებს. თუმცა პროფესიულ განათლებაში კვლავ თავს იჩენს მთელი რიგი პრობლემები, რომელთაგანაც ერთ-ერთი, ყველაზე მნიშვნელოვანი სტუდენტთა გადინებაა. პროფესიულ სასწავლებლებში ჩარიცხვის ჩემდეგ სტუდენტები, სხვადასხვა მიზეზის გამო, იჩერებენ ან იწყვეტენ სტატუსს. დავინტერესდით აღნიშნული

¹ “2015 წლის საშემოდგომო მიღება, პროფესიული ტესტირება”. სტატისტიკური ანალიზი. www.naec.ge

პრობლემის მიზეზებით და შევეცადეთ გაგვეანალიზებინა, თუ რა სავარაუდო ფაქტორები შესაძლებელია მოქმედებდეს სტუდენტზე, რომელიც პროფესიულ სასწავლებელში სწავლის მიზნით აბარებს პროფესიულ ტესტირებას, ირიცხება და შემდეგ სწავლას ვერ ან არ აგრძელებს.

საინტერესო სტატისტიკა მოიძებნა საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურიდან. აღმოჩნდა, რომ 2012-2013 და 2013-2014 სასწავლო წლებში, საქართველოში პროფესიულ პროგრამებზე ჩარიცხულ სტუდენტთა 48.73% და 33%, სწავლის დასრულების დამადასტურებელი დიპლომი არ აქვს. რატომ არის ესოდენ მაღალი პროცენტი სტუდენტებისა, რომელთაც აღარ გააგრძელეს ან ვერ შეძლეს სწავლა? სახელმწიფოს მიერ დაფუძნებულ/თანადაფუძნებულ პროფესიულ დაწესებულებებში სწავლას სახელმწიფო აფინანსებს. ქვემოთ მოცემული ცხრილიდან კი ჩანს, რომ სტატუსშეწყვეტილი სტუდენტების პროცენტული მაჩვენებელი სახელმწიფო დაწესებულებებში უფრო მაღალია, ვიდრე კერძოში.

სტუდენტების რიცხოვნობა საჯარო და კერძო საგანმანათლებლო დაწესებულებების პროფესიულ საგანმანათლებლო პროგრამებზე²

	2012-2013				2013-2014			
	ჩარიცხული სტუდენტების რიცხოვნობა, სულ	კურსდამთავრებულთა რიცხოვნობა, სულ	გარიცხულ/სტატუსშეწირვებულ სტუდენტთა რიცხოვნობა, სულ	გარიცხულ/სტატუსშეწირვებულ სტუდენტთა რიცხოვნობა, %	ჩარიცხული სტუდენტების რიცხოვნობა, სულ	კურსდამთავრებულთა რიცხოვნობა, სულ	გარიცხულ/სტატუსშეწირვებულ სტუდენტთა რიცხოვნობა, სულ	გარიცხულ/სტატუსშეწირვებულ სტუდენტთა რიცხოვნობა, %
სტუდენტების რიცხოვნობა, სულ	21045	10790	10255	48.73%	16182	10810	5372	33%
1 სახელმწიფო			5529	26.27%			4186	26%
2 კერძო			4726	22.46%			1186	7%

კერძო პროფესიულ დაწესებულებებში არსებული სტუდენტების გარიცხვების დაბალი მაჩვენებელი სხვადასხვა ფაქტორებზე შესაძლებელია იყოს დამოკიდებული. მათ შორის იმაზეც, რომ სტუდენტი საკუთარი ჯიბიდან იხდის სწავლის გადასახადს. ბუნებრივია, ვინც თანხას იხდის, ის არჩევანს უფრო გააზრებულად აკეთებს და შემდეგ მეტი პასუხისმგებლობით უდგება სასწავლო პროცესს. არსებობს კიდევ რისკი იმისა, რომ კერძო სასწავლებლებში როგორც დასწრება, ასევე აკადემიური მოსწრება შესაძლებელია მაღალი არ იყოს, თუმცა, იმის გამო, რომ კერძო დაწესებულებები სტუდენტის გადახდილი თანხით არსებობენ, მაქსიმალურად ერიდებიან ზემოაღნიშნულ მიზეზთა გამო შეუწყვიტონ ან შეუჩერონ სტატუსი სტუდენტს. მაგრამ, აღნიშნული საკითხი ცალკე კვლევის საგანია და ჩვენი დღევანდელი სტატიის თემა არ გახლავთ.

რაც შეეხება საჯარო პროფესიულ დაწესებულებებს, სავარაუდო განთესვის მიზეზებზე საუბრისას, პროფესიული კოლეჯების წარმომადგენლები აღნიშნავენ, რომ ზრდასრული მოქალაქეები უფრო მეტად არიან ჩამოყალიბებულნი პროფესიის არჩევისას. ბუნებრივია, გარკვეული გამოცდილების მქონე ადამიანმა უფრო მეტად იცის

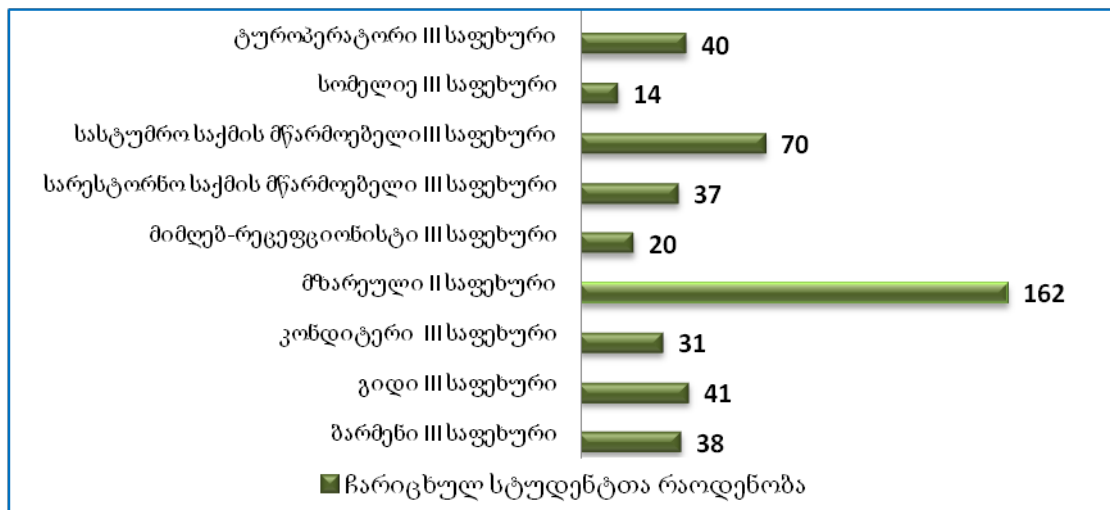
² სტუდენტების რიცხოვნობა საჯარო და კერძო საგანმანათლებლო დაწესებულებების პროფესიულ საგანმანათლებლო პროგრამებზე 2012-2013; 2013-2014 წლები-საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

თუ რა სურს. ბევრი მათგანი მუშაობს კიდევ შესაბამისი პროფესიით და მხოლოდ თავისი ცოდნის გაღრმავება და უნარების უფრო დახვეწა, ან არაფორმალური განათლების ფორმალურად ქცევა და შესაბამისი დიპლომის აღება სურს. სკოლის მოსწავლე კი, მიუხედავად იმისა საბაზო განათლება აქვს თუ საშუალო, უფრო ნაკლებად არის გარკვეული თავის არჩევანში და პროფესიას ირჩევს ან სხვისი რეკომენდაციით, ან მშობლების მოთხოვნით³. ამ საკითხთან დაკავშირებით არის კიდევ ერთი მოსაზრება. პროფესიული სასწავლებლების თანამშრომლებთან გასაუბრებისას გაირკვა, რომ კარგი აკადემიური მოსწრების სტუდენტები სწრაფად უღებენ ალღოს მათ მიერ არჩეულ პროფესიას და სწრაფადვე ხდება მათი გადინება შრომის ბაზარზე. სტუდენტის მიზანი, რომლიც პროფესიულ სასწავლებელში აბარებს, დასაქმებაა. შესაბამისად, კერძო დამსაქმებელი მათთან გასაუბრებისას, ხშირ შემთხვევაში, მხოლოდ მის ცოდნასა და უნარებს ამოწმებს. დამსაქმებელი სტუდენტის მიერ მიღებული საბოლოო კვალიფიკაციის დამადასტურებელი დოკუმენტით (დიპლომით) არ არის დაინტერესებული. შესაბამისად, არ კითხულობს სამსახურში აყვანისას პირს პროფესიული დიპლომი აქვს თუ არა. დაწესებულებათა ადმინისტრაციასთან ინტერვიუსას დასახელდა კიდევ ერთი საკითხი, რასაც ისინი სტუდენტთა გადინების მიზეზად თვლიან. ეს გახლავთ ქვეყანაში არსებული სოციალური ფონი. პროფესიულ სტუდენტებს, სოციალური პრობლემები აწუხებთ და შესაბამისად, რიგ შემთხვევაში, სწავლას ამ მიზეზის გამო ვერ აგრძელებენ. არის თუ არა პროფესიულ სასწავლებლებში სტუდენტთა გადინების მიზეზი პროფესიული სტუდენტის სოციალური მდგომარეობა? და რა ტიპის პრობლემაზეა საუბარი, თუკი გავითვალისწინებთ იმ ფაქტორს, რომ პროფესიული სტუდენტები სწავლის საფასურს არ იხდიან? აღნიშნულ კითხვაზე პასუხის გასაცემად საქართველოს ერთ-ერთ ავტორიზებულ პროფესიულ კოლეჯთან ერთად (ა(ა)იპ კოლეჯი „იკაროსი“) განხორციელდა პროფესიულ სასწავლებელში აპლიკანტთა ჩარიცხვის შემდეგ სტატუსის შეწყვეტისა და შეჩერების მიზეზების კვლევა. სურათი შემდეგნაირად გამოიყურება:

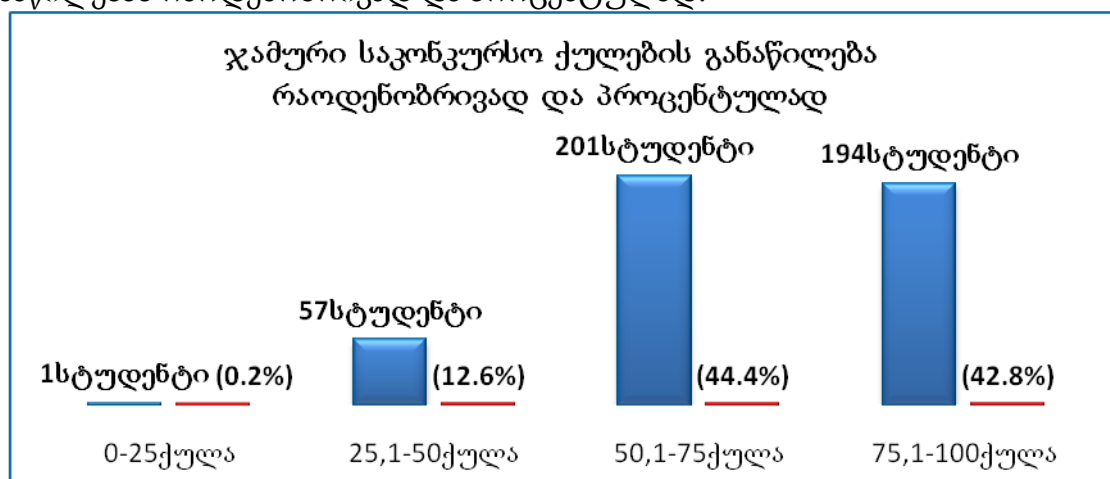
2013 წლის შემოდგომის მიღებაზე ა(ა)იპ პროფესიულ კოლეჯში „იკაროსი“⁴ პირველად საფეხურზე რანჟირებული დოკუმენტის საფუძველზე 9 სპეციალობაზე ჩაირიცხა 453 პირი. ყველაზე მეტი მსურველი საგანმანათლებლო პროგრამა „მზარეულზე“ ჩაირიცხა, ყველაზე ნაკლები კი საგანმანათლებლო პროგრამა „სომელიზე“. აღნიშნული რაოდენობა ცხრა სპეციალობის მიხედვით შემდეგნაირად გადანაწილდა:

³ თ. კაკუტია - „პროფესიული განათლების ადგილი ქართულ საგანმანათლებლო სივრცეში“, 2016 | No.1(38)
[2016.01.31]CONTENTS /http://www.gesj.internet-academy.org.ge/en/list_artic_en.php?action=prv&issue=2016-01&list_aut=all&b_sec=edu&curr_page=2

⁴ კორესპონდენცია - 01-04-2016 ა(ა)იპ პროფესიული კოლეჯი „იკაროსი“ -

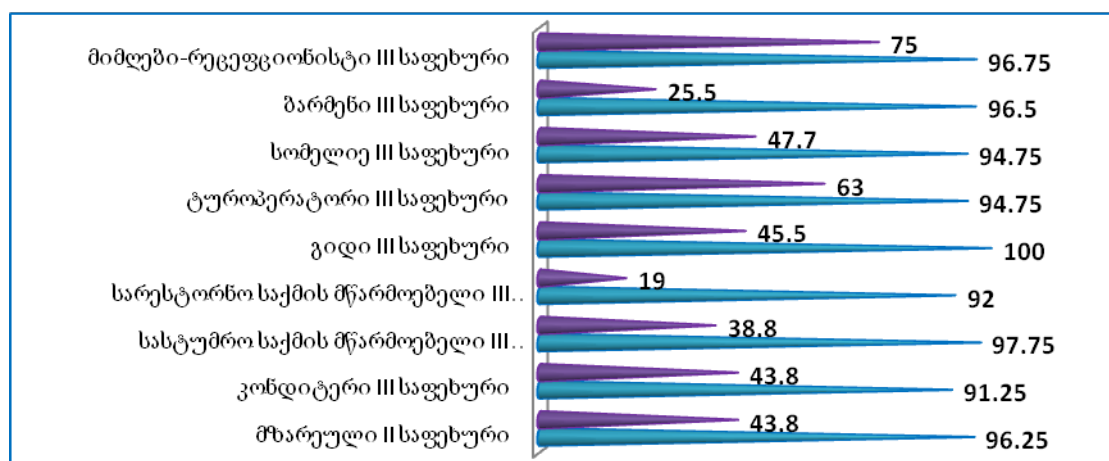


როგორც ცნობილია, პროფესიულ პროგრამებზე სწავლების მსურველები 2013 წლის შემოდგომიდან პროფესიულ ტესტირებაში იღებენ მონაწილეობას.⁵ მათ შეფასებისა და გამოცდების ეროვნული ცენტრის მიერ დამტკიცებული რანჟირებული დოკუმენტის საფუძველზე ენიჭებათ სახელმწიფოს მიერ დაფუძნებული/თანადაფუძნებულ პროფესიული პროგრამების განმახორციელებელ საგანმანათლებლო დაწესებულებებში სწავლის უფლება. აპლიკანტი სახელმწიფოს მხრიდან სწავლისა და დაფინანსების უფლებას იღებს მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ჩააბარებს პროფესიულ ტესტირებას და ქულათა სრული ოდენობის 25%-ს გადალახავს. პირველ რიგში, დავადგინეთ იმ პირების ქულათა გადანაწილება, რომელთაც პროფესიულ კოლეჯში სწავლის უფლება მოიპოვეს. დიაგრამის სახით წარმოგიდგენთ ჩარიცხული სტუდენტების ქულების განაწილებას რაოდენობრივად და პროცენტულად.



ქვემოთ მოცემულ დიაგრამაში წამოდგენილია პროფესიულ სტუდენტთა მიღებული მაქსიმალური და მინიმალური ქულები პროგრამების მიხედვით:

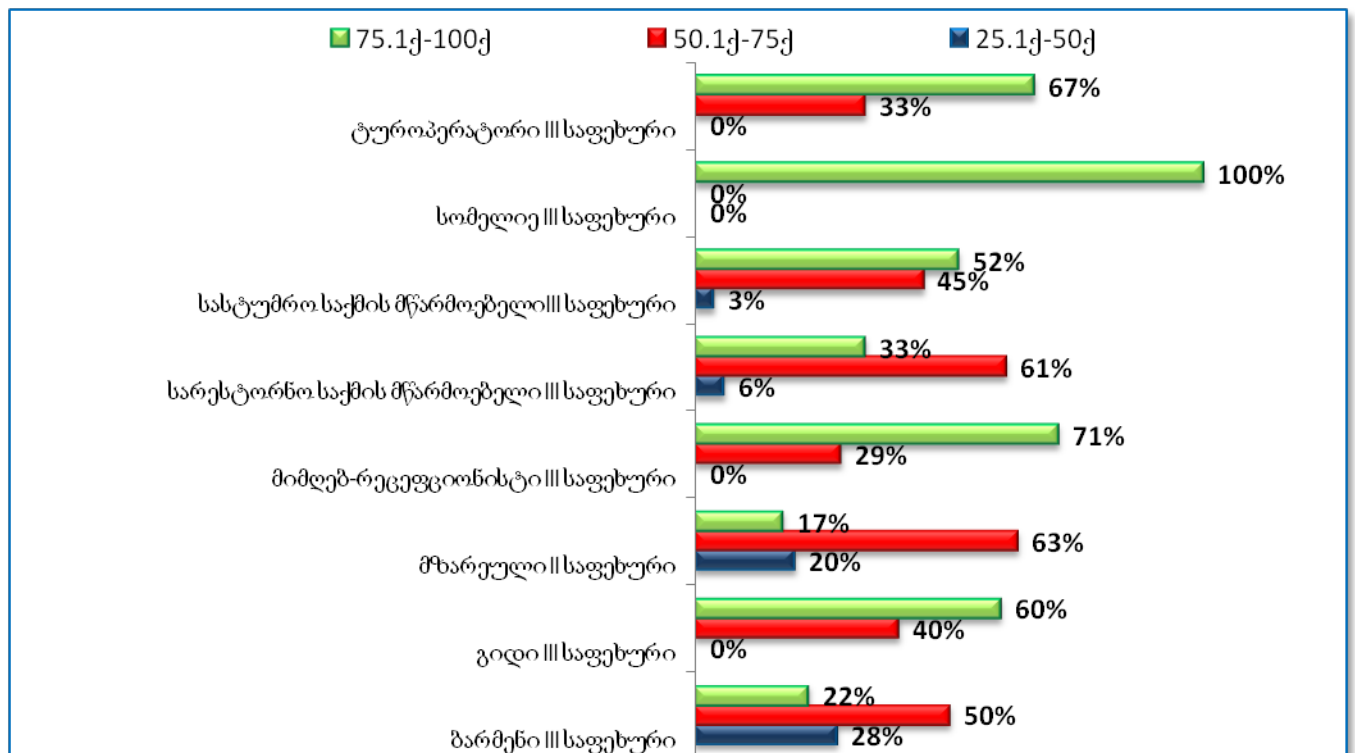
⁵ საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2013 წლის 27 სექტემბრის ბრძანება №152/წ „პროფესიული ტესტირების ჩატარების დებულების დამტკიცების თაობაზე“. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2014963>



ასევე, წარმოგიდგენთ ა(ა)იპ პროფესიულ კოლეჯ „იკაროსში“ 2013 წლის შემოდგომის მიღებაზე პროფესიების მიხედვით ჩარიცხული სტუდენტების, სტატუს შეწყვეტილების, სტატუს შეჩერებულების, კვალიფიკაციის მინიჭებულების რაოდენობრივ მაჩვენებელს ცხრილის სახით.

#	პროგრამა	სტუდენტთა საერთო რაოდენობა	სტატუსის შეწყვეტა	სტატუსის შეჩერება	კვალიფიკაცია მიენიჭა
1	ზარმენი	38	18	2	18
2	გიდი	41	15	1	25
3	კონდიტერი	31	7	1	23
4	მზარეული	162	41	3	118
5	მიმღები-რეცეფციონისტი	20	7	0	13
6	სარესტორნო საქმის მწარმოებელი	37	17	6	14
7	სასტუმრო საქმის მწარმოებელი	70	28	4	38
8	სომელიე	14	5	3	6
9	ტუროპერატორი	40	18	2	20
		453	156	22	275

სტუდენტები, რომლებმაც სტატუსი შეიჩერეს, მოგვიანებით ყველა გაირიცხა კოლეჯიდან, ვინაიდან მათი აღდგენა კანონით დადგენილ ვადაში ვერ განხორციელდა. შესაბამისად, მივიღეთ შემდეგი სურათი: 453 ჩარიცხული სტუდენტიდან კვალიფიკაცია მიენიჭა 61%-ს, ხოლო 39%-მა სწავლა არ დაასრულა. პირველ რიგში გამოვიკვლიეთ არის თუ არა პროფესიულ პროგრამებზე ჩარისხვისას მიღებული ქულათა კავშირი მათ გარიცხვების მაჩვენებელთან. დავინტერესდით არის თუ არა გარიცხული სტუდენტების კავშირი მათ აკადემიურ მოსწრებასთან, ტესტირებისას მიღებულ ქულებთან. შესაბამისად, 2013 წელს გარიცხულ სტუდენტთა რაოდენობასა ((39%) 178 პირიდან) და მისაღებ გამოცდაზე საკონკურსო ქულებს შორის კავშირი შემდეგნაირად გამოიყურება:



დიაგრამიდან ნათლად ჩანს, რომ სტუდენტთა აკადემიურ მოსწრებასა და მათ გადინებას შორის კავშირში არ არის. სტუდენტებს, რომლებიც კოლეჯიდან გაირიცხნენ საკმაოდ მაღალი ქულები აქვთ პროფესიულ ტესტირებაში მიღებული. კერძოდ, კოლეჯში არსებულ საგანმანათლებლო პროგრამებზე გარიცხულ სტუდენტთა პროფესიულ ტესტირებაზე მიღებული ქულები საშუალოზე უფრო მაღალია. შესაბამისად, უსაფუძვლოა იმის ვარაუდი, რომ პროფესიულ სტუდენტების გადინების მიზეზი შესაძლებელია იყოს მათი დაბალი აკადემიური მოსწრება.

სტუდენტები, რომლებიც სწავლას ასრულებენ და შესაბამისი კვალიფიკაცია ენიჭებათ, დიდი ალბათობით წარმატებით საქმდებიან. თითქმის ყველა სპეციალობაზე მათი დასაქმების მაჩვენებელი 70% აჭარბებს. არის ასევე შემთხვევები, როდესაც ისინი სწავლას მომდევნო საფეხურზე აგრძელებენ ან როდესაც სტუდენტი საქმდება კიდევაც და სწავლის გაგრძელებასაც ახერხებს. წარმოგიდგენთ 2013/2014 სასწავლო წელს კურსდამთავრებულთა შესაბამისი სპეციალობით დასაქმების მაჩვენებელს:

#	პროგრამის დასახელება	სპეციალობით დასაქმდა	სწავლა გააგრძელა მაღალ საფეხურზე	სწავლა გააგრძელა მაღალ საფეხურზე და დასაქმდა	სხვა
1	მზრეული მეორე საფეხური	75%	20%	5%	0%
2	კონდიტერი მესამე საფეხური	100%	0%	0%	0%
3	სასტუმრო საქმის მწარმოებელი მესამე საფეხური	73%	0%	0%	27%
4	სარესტორნო საქმის მწარმოებელი მესამე საფეხური	100%	0%	0%	0%
5	გიდი მესამე საფეხური	0%	50%	40%	10%
6	ტუროპერატორი მესამე საფეხური	12%	40%	10%	38%
7	სომელი მესამე საფეხური	100%	0%	0%	0%
8	ბარმენი მესამე საფეხური	100%	0%	0%	0%
9	მიმღები-რეცეფციონისტი მესამე საფეხური	79.00%	0.00%	0.00%	21%

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, 2013 წელს საშემოდგომო მიღებაზე ა(ა)იპ პროფესიული კოლეჯში „იკაროსი“ ჩაირიცხა 453 სტუდენტი, სტატისტიკურმა ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ყველაზე დიდი რაოდენობა სტუდენტების გაირიცხა თითქმის ყველა სპეციალობიდან იმ მიზეზით, რომ მათ გაცდენილი აქვთ საკონტაქტო საათების 50% და სწორედ გაცდენების გამო სასწავლო საგნებში შუალედური შეფასებები არ გააჩნიათ. როდესაც პროფესიულ სასწავლებელთან ერთად გაცდენების მიზეზების კვლევა დავიწყეთ, დავინტერესდით მათი საცხოვრებელი ადგილით. აღმოჩნდა, რომ სტატუსშეწყვეტილ სტუდენტთა უმეტესობა ან რეგიონების მაცხოვრებლები არიან, ან თბილისში მცხოვრებნი, რომელთაც კოლეჯში მისასვლელად გზაში მინიმუმ 1 საათი სჭირდებათ. შესაბამისად, მათ რომ პროფესიულ კოლეჯში სწავლა შეძლონ, ან საცხოვრებლით უნდა იყვნენ უზრუნველყოფილნი, ან ტრანსპორტის ხარჯით. ყოველივე აღნიშნულის უზრუნველსაყოფად კი მატერიალური რესურსები არის საჭირო. რამდენად მოგვარებული აქვთ სტუდენტებს ეს საკითხი, ამაზე ერთმნიშვნელოვანი პასუხი არ არსებობს. ქვემოთ მოცემულ ცხრილში წარმოდგენილია

პროფესიულ კოლეჯში 2013/2014 სასწავლო წელს პროგრამების მიხედვით გარიცხული სტუდენტების მონაცემები საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით.

#	პროგრამის დასახელება	რაიონში მცხოვრები	1სთ მომოწივით	სხვა
1	მზრეული მეორე საფეხური	29%	51%	20%
2	კონდიტერი მესამე საფეხური	18%	42%	40%
3	სასტუმრო საქმის მწარმოებელი მესამე საფეხური	31%	62%	7%
4	სარესტორნო საქმის მწარმოებელი მესამე საფეხური	44%	45%	11%
5	გიდი მესამე საფეხური	50%	20%	30%
6	ტუროპერატორი მესამე საფეხური	67%	0%	33%
7	სომელიე მესამე საფეხური	0%	100%	0%
8	ბარმენი მესამე საფეხური	22%	56%	22%
9	მიმღები-რეცეფციონისტი მესამე საფეხური	37.50%	60%	3%

აღმოჩნდა, რომ გარიცხულ სტუდენტთა მინიმუმ 60% პროცენტი ან რაიონში მაცხოვრებელია ან კოლეჯში მისასვლელად მინიმუმ ერთი საათი ესაჭიროება. დამაფიქრებელი სტატისტიკაა და აქვე ჩნდება კითხვა: აქვთ პროფესიულ კოლეჯში მსწავლე პირებს იმის საშუალება, რომ ან თბილისში ცხოვრების ხარჯი გასწიონ ან ყოველდღიურად ტრანსპორტის ღირებულება გადაიხადონ. სტუდენტებთან გასაუბრებისას დადგინდა, რომ მათ აქვთ მოლოდინი პროფესიულ კოლეჯში სწავლის პარალელურად სწრაფად დასაქმდებისა. ასევე აქვთ

მშობლები დაეხმარებიან მოლოდინი, რომ, თუმცა საქართველოში შრომის ბაზარი იმდენად არამდგრადია, რომ თუ დღეს პირი დასაქმებულად ითვლება, ხვალ შეიძლება აღმოჩნდეს, რომ კვლავ უმუშევარია.

შედარებისათვის ცხრილის სახით წარმოგიდგენთ 2013 და 2014 წლებში, პროფესიულ პროგრამებზე ჩარიცხულ კურსდამთავრებულთა, გარიცხული/სტატუსშეჩერებული სტუდენტების მაჩვენებლებს რეგიონების მიხედვით⁶.

რეგიონები	ჩარიცხული სტუდენტების რიცხოვნობა			კურსდამთავრებულთა რიცხოვნობა				გარიცხული/სტატუსშეჩერებული სტუდენტების რიცხოვნობა			
	ქალი	კაცი	სულ	ქალი	კაცი	სულ	%	ქალი	კაცი	სულ	%
2013 წელი											
თბილისი	4297	4811	9108	2275	2293	4568	50%	2022	2518	4540	50%
აჭარა	1935	2240	4175	923	1118	2041	49%	1012	1122	2134	51%
გურია/რაჭა-ლეჩხუმი და ქვ. სვანეთი	206	217	423	92	176	268	63%	114	41	155	37%
იმერეთი	955	1364	2319	625	665	1290	56%	330	699	1029	44%
კახეთი	443	664	1107	169	278	447	40%	274	386	660	60%
სამეგრელო ზემო სვანეთი	885	755	1640	499	432	931	57%	386	323	709	43%
სამცხე-ჯავახეთი	457	285	742	59	74	133	18%	398	211	609	82%
ქვემო ქართლი	480	395	875	414	460	874	100%	66	-65	1	0%
შიდა ქართლი	377	279	656	125	113	238	36%	252	166	418	64%

⁶ წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, სტატისტიკური ინფორმაცია www.geostat.ge

სულ	10035	11010	21045	5181	5609	10790	51%	4854	5401	10255	49%
2014 წელი											
თბილისი	4106	3798	7904	2400	1995	4395	56%	1706	1803	3509	44%
აჭარა	832	1129	1961	773	1054	1827	93%	59	75	134	7%
გურია/რაჭა- ლეჩხუმი და ქვ. სვანეთი	248	267	515	190	168	358	70%	58	99	157	30%
იმერეთი	490	1197	1687	482	779	1261	75%	8	418	426	25%
კახეთი	435	477	912	421	548	969	106%	14	-71	-57	-6%
სამეგრელო ზემო სვანეთი	705	562	1267	402	404	806	64%	303	158	461	36%
სამცხე- ჯავახეთი	365	281	646	260	189	449	70%	105	92	197	30%
ქვემო ქართლი	352	333	685	226	206	432	63%	126	127	253	37%
შიდა ქართლი	301	304	605	199	114	313	52%	102	190	292	48%
სულ	7834	8348	16182	5353	5457	10810	67%	2481	2891	5372	33%

როგორც ცხრილიდან ჩანს, რეგიონების მიხედვით მოცემული სტატისტიკური მაჩვენებელი კიდევ უფრო საგანგაშოა. თუკი ერთი კოლეჯის მაგალითზე აღნიშნული მაჩვენებელი 39% –ს არ სცდება. რეგიონულ კონტექსტში ეს მაჩვენებელი ხშირ შემთხვევაში 50%-ს აღემატება და არის ისეთი შემთხვევაც, სადაც გადინების მაჩვენებელი 82%-ია. აქვე უნდა გავითვალისწინოთ ის ფაქტორი, რომ კერძო და საჯარო კოლეჯის მონაცემები ერთად არის წარმოდგენილი. შესაბამისად, ვინაიდან კერძო კოლეჯებში გადინების მაჩვენებელი უფრო დაბალია, ამ მიზეზის გამო მეტ-ნაკლებად სტატისტიკური მაჩვენებელი დაბალანსებულია. ასევე საგულისხმოა ის გარემოებაც, რომ რეგიონებში, ძირითადად, ერთი ან მაქსიმუმ ორი საჯარო პროფესიული დაწესებულებაა. მცირე რაოდენობით არის ასევე კერძო დაწესებულებები. აქვე კითხვითი ნიშანი უნდა დაისვას იმ რეგიონებთან მიმართებაში, რომელთა გადინების მაჩვენებელი 0%-ი ან სხვა რეგიონებისაგან გასხვავებით ძალზედ მცირეა. ამგვარი სტატისტიკური მაჩვენებელი არ არის შესაძლებელი რეალური იყოს, ვინაიდან შეუძლებელია დაწესებულებაში ობიექტური მიზეზის გამო მაინც არ მოხდეს სტუდენტის განთესვა. ვფიქრობთ, აღნიშნული გარემოება შემდგომი კვლევისა და რეაგირების საგანი უნდა გახდეს, განსაკუთრებით იმ სახელმწიფო სტრუქტურათათვის, რომელნიც საჯარო კოლეჯების დაფინანსებას უზრუნველყოფენ. რაც შეეხება პროფესიულ სტუდენტთა გადინების მიზეზების ძიებას, აღნიშნული მიზეზების კვლევის მიზნით შევისწავლეთ სტუდენტთა სოციალური მდგომარეობა და ვნახეთ, თუ რა პირობებში ცხოვრობენ ის სტუდენტები, რომლებიც პროფესიული პროგრამების განმახორციელებელ დაწესებულებებში სწავლობენ. სწორედ ამ მიზეზების იდენტიფიცირებისათვის 2014 წლის გაზაფხულზე ჩატარდა შოთა-რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანსებული კვლევა, რომლის საფუძველზეც ანონიმურად გამოიკითხნენ პროფესიული სტუდენტები და შესწავლილ იქნა მათი სოციალური მდგომარეობა.

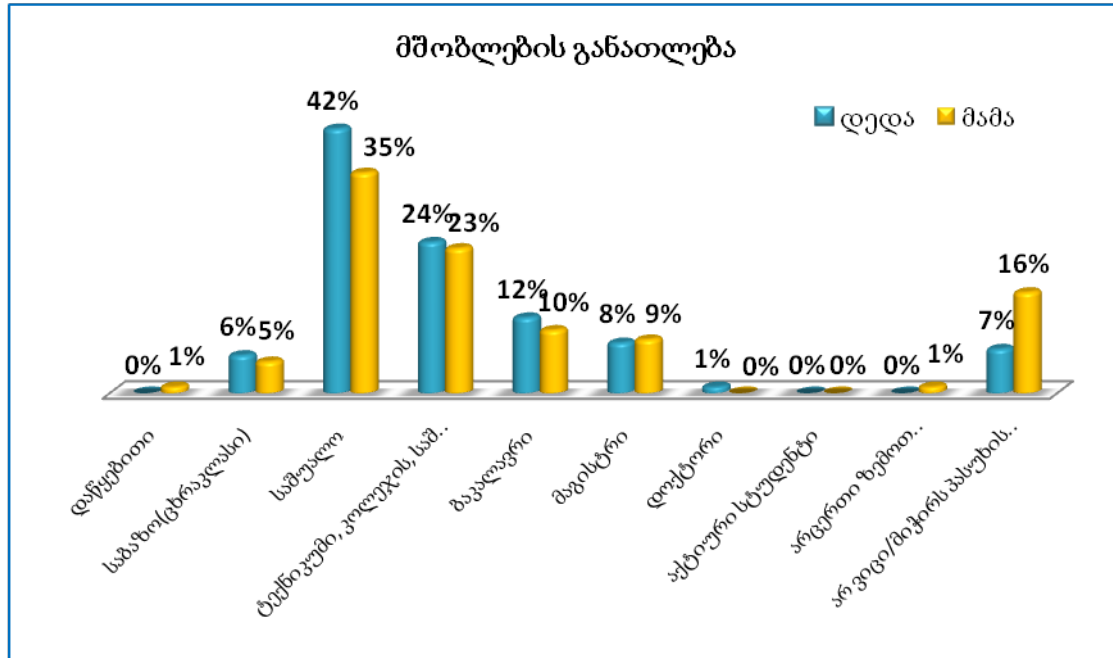
როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, კვლევის მიზანს წარმოადგენს პროფესიული სტუდენტების გამოკითხვა და დადგენა, რა განათლების მქონე სტუდენტები სწავლობენ პროფესიულ კოლეჯებში, რა განათლება აქვთ მიღებული მათ მშობლებს და რა სოციალურ მდგომარეობაში იმყოფებიან ისინი.

კვლევის ზოგადი პარამეტრები: გენერალური ერთობლიობა - პროფესიული სასწავლებლების სტუდენტები; შერჩევის მოცულობა - 1155. (რაც იმ პერიოდისათვის საქართველოს მასშტაბით საჯარო კოლეჯებში ჩარიცხული სტუდენტების 14,2% შეადგენს); შერჩევის მეთოდი - მარტივი შემთხვევითი შერჩევა⁷. გამოკითხვის მეთოდი - პირისპირ ინტერვიუ (face to face). ინტერვიუს საშუალო ხანგრძლივობა 45-50 წთ.

გამოკითხულ სტუდენტთაგან 587 ერთეული მამრობითი სქესის, ხოლო 568 ერთეული კი მდედრობითი სქესის წარმომადგენელი გახლდათ. წარმოგიდგენთ ცხრილს გენდერულ ჭრილში რეგიონების მიხედვით:

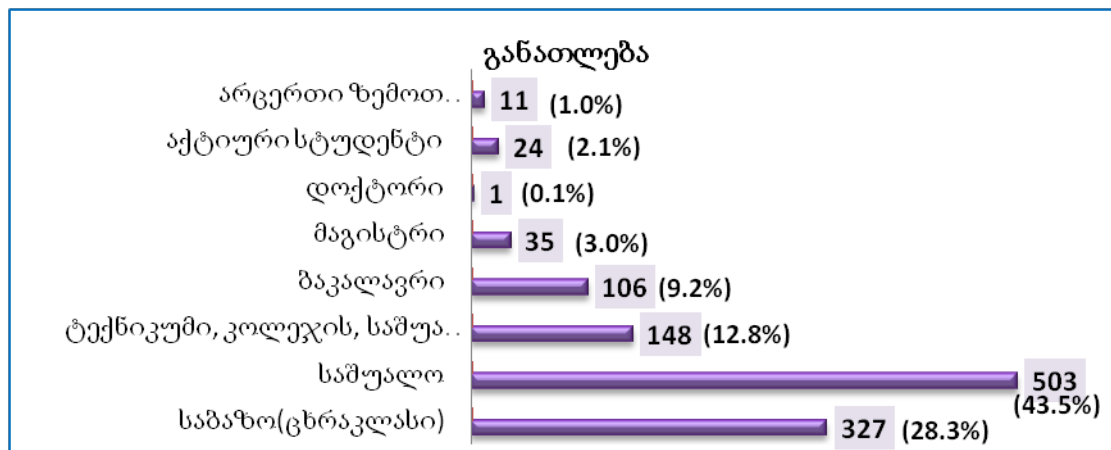
სქესი	საქართველო	სამეგრელო-ზემო სვანეთი	რაჭა	თბილისი	კახეთი	შიდა ქართლი	ქვემო ქართლი	სამცხე-ჯავახეთი	იმერეთი	აჭარა	გურია
მდედრობითი	587	129	11	114	45	29	24	43	14	114	64
მამრობითი	568	128	1	110	96	13	28	18	17	129	28
სულ	1155	257	12	224	141	42	52	61	31	243	92

კითხვაზე, თუ რა სახის განათლება აქვს მიღებული მშობლებს (დედა, მამა) პასუხების გადანაწილების შედეგად აღმოჩნდა, რომ ძირითადად პროფესიულ კოლეჯების სტუდენტთა მშობლებს საშუალო ან პროფესიულ განათლება აქვთ. ძალიან მცირე პროცენტი გახლავთ იმ სტუდენტებისა, რომელთაც მშობლები უმაღლესი განათლების მქონენი არიან. ქვემოთ წარმოგიდგენთ აღნიშნული მონაცემების პროცენტულ გადანაწილებას.



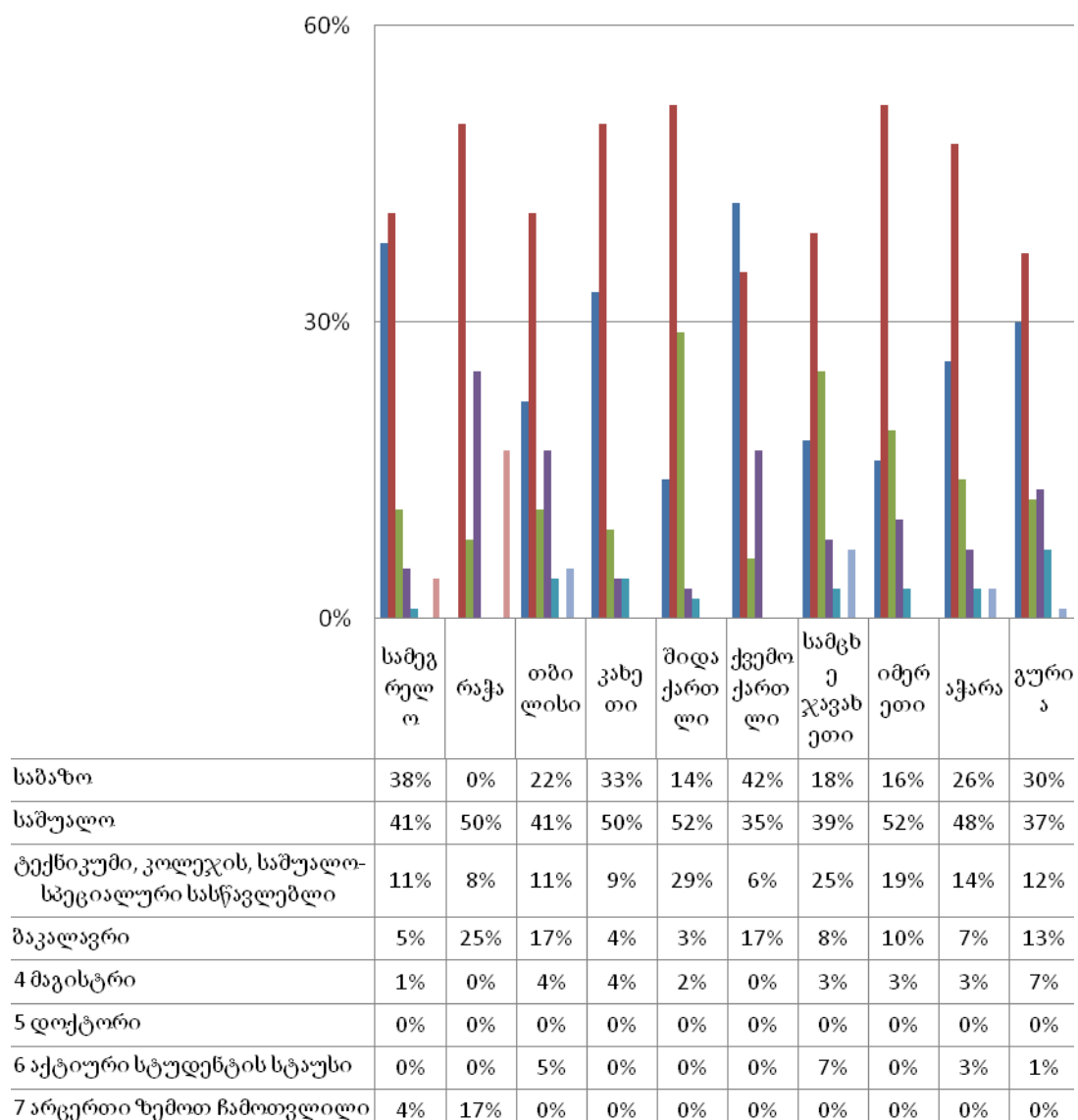
კითხვაზე, თუ რა სახის განათლება აქვთ მიღებული თავად სტუდენტებს, გამოვლინდა შემდეგი:

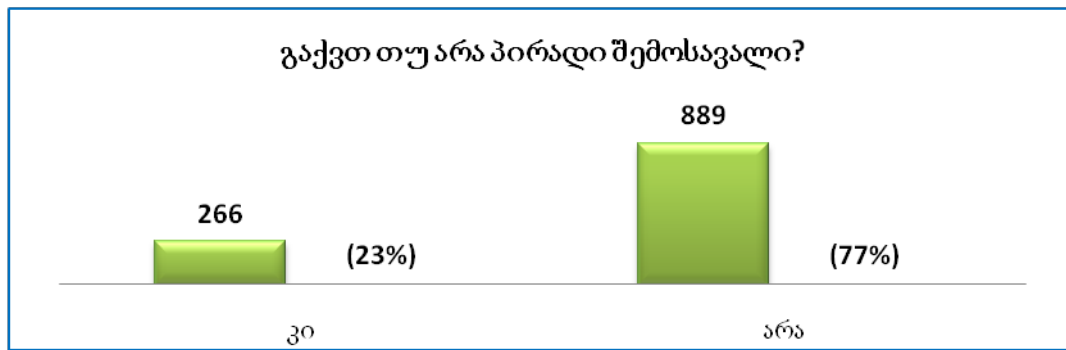
⁷ ჩავა ფრანკფორტ ნაჩიმიასი, დევიდ ნაჩიმიასი. „კვლევის მეთოდები სოციალურ მეცნიერებებში“; ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2009; გვ 586



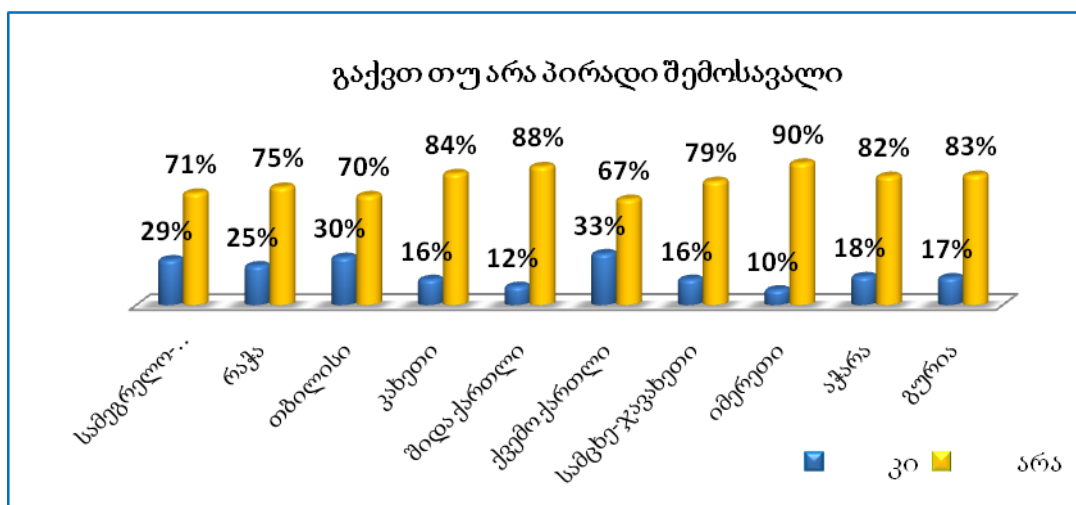
დიაგრამების სახით წარმოგიდგენთ პროფესიულ სტუდენტთა განათლების დონეებს საქართველოს რეგიონების მიხედვით. სადაც ასევე ნათლად ჩანს, რომ ძირითადად სტუდენტთა განათლება საშუალო ან საბაზოა.

განათლება რეგიონალურ ჯგუფში

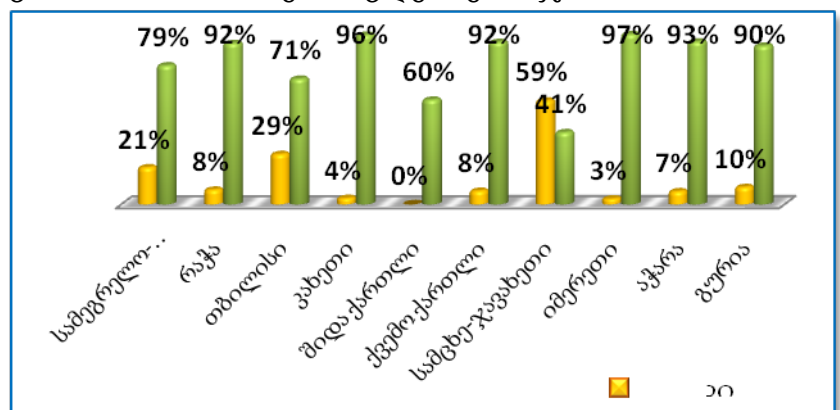
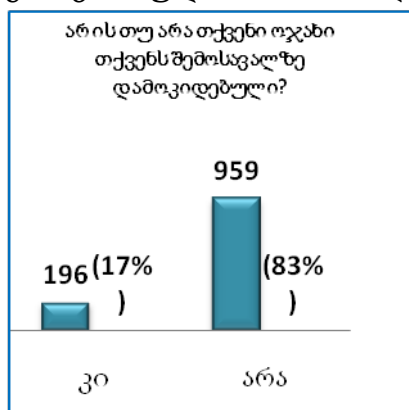




კითხვაზე გაქვთ თუ არა პირადი შემოსავალი, გამოკითხულთა დიდი უმრავლესობა (77%) აღნიშნავს, რომ მათ პირადი შემოსავალი არ აქვთ, შესაბამისად, სტუდენტები ძირითადად ოჯახის შემოსავალზე არიან დამოკიდებულები. რეგიონის ჭრილში აღნიშნული კითხვის განხილვისას მთელ რიგ რეგიონებში პროცენტული მაჩვენებელი საერთო მაჩვენებელზე კიდევ უფრო დიდია.



გამოკითხულთა 83% აღნიშნავს, რომ მათ შემოსავლებზე ოჯახი არ არის

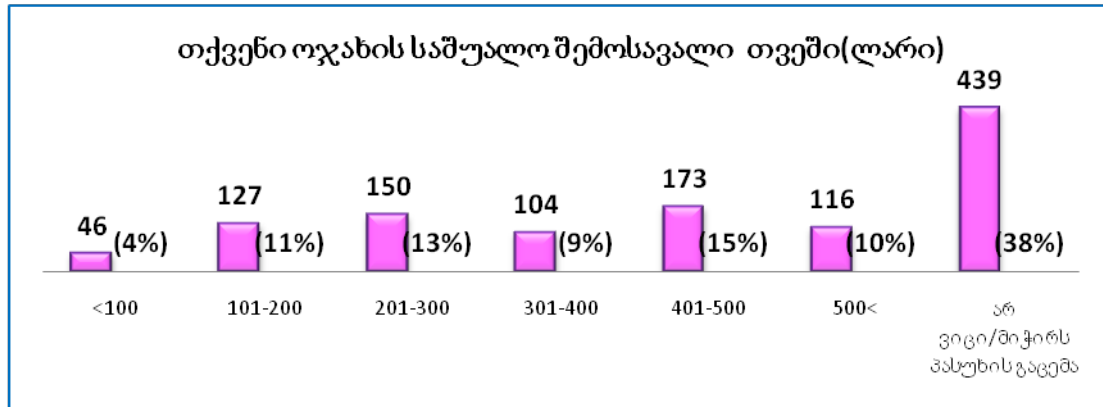


დამოკიდებული. დიდია პროცენტული მაჩვენებელი ასევე რეგიონულ ჭრილში.

დიაგრამების სახით წარმოგიდგენთ სტუდენტების ოჯახების საშუალო შემოსავალს თვეში რეგიონების მიხედვით, სადაც ყველაზე დიდი პროცენტული მაჩვენებელი გახლავს პასუხი: არ ვიცი/მიჭირს პასუხის გაცემა.

მიუხედავად იმისა, რომ კითხვარი ანონიმური იყო, ზემოაღნიშნულ კითხვაზე პასუხის გაცემისას სტუდენტები გარკვეულ უკმაყოფილებას გამოხატავდნენ. შესაბამისად, უმრავლესობამ (38%-მა) არჩია კითხვა უპასუხოდ დაეტოვებინა.

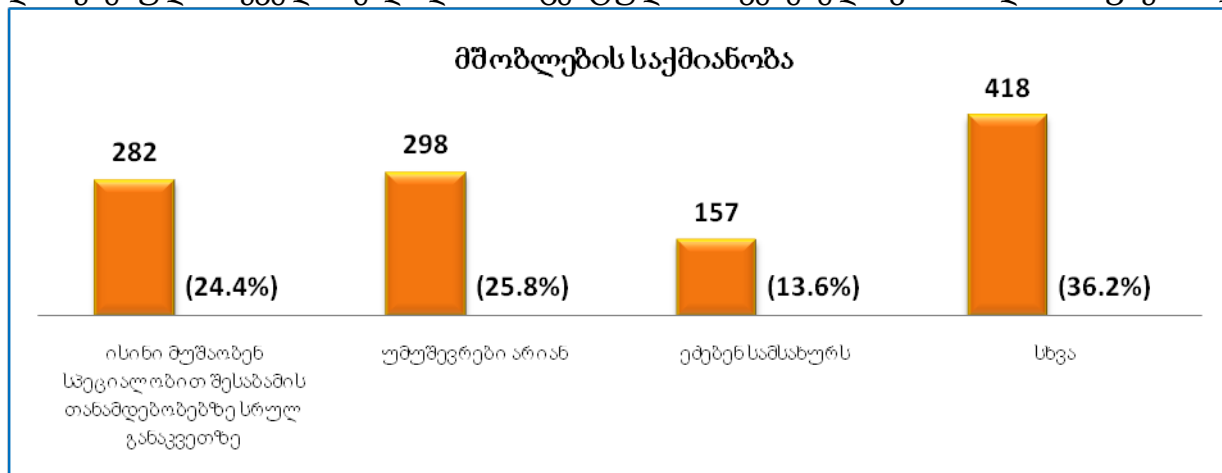
შესაბამისად, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ სტუდენტთა უმრავლესობის ოჯახის შემოსავალი ან ძალიან არასტაბილურია, ან ძალიან დაბალი და სწორედ ამ მიზეზის



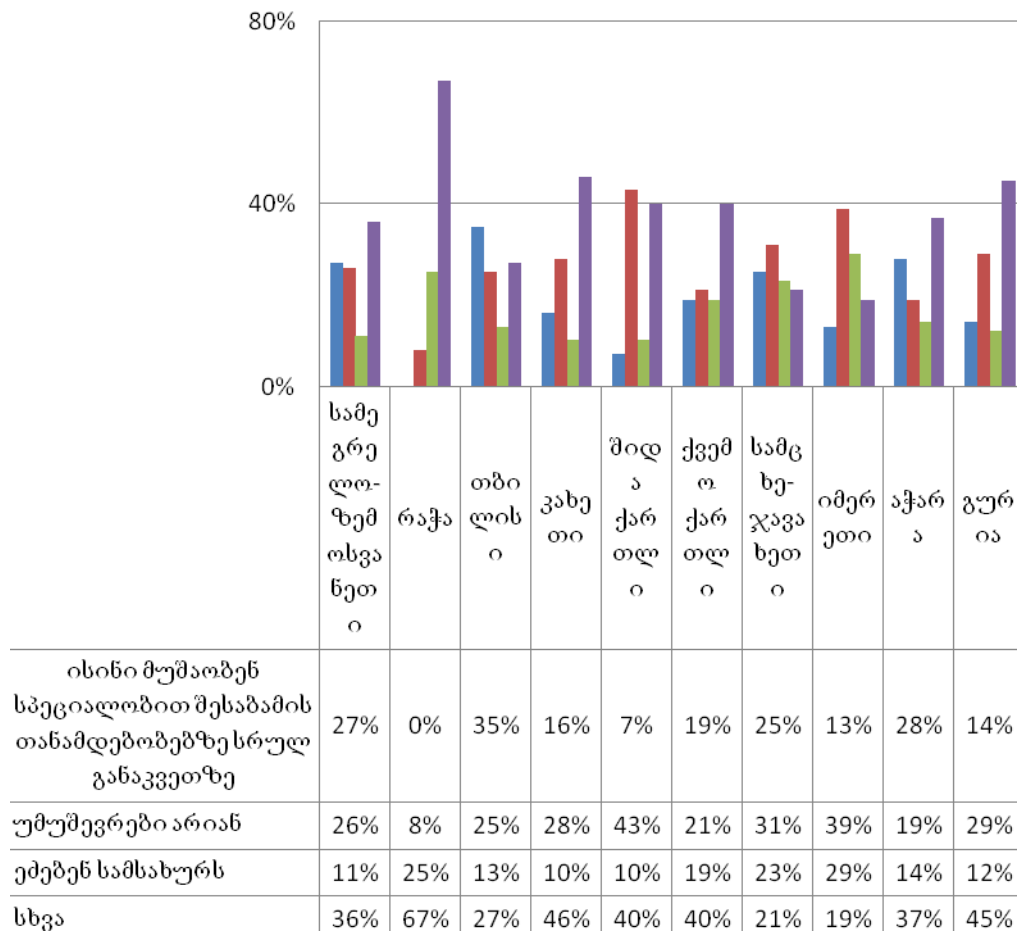
გამო არ სურთ პასუხის გაცემა. ასევე შესაძლებელია, რომ სტუდენტებმა აღნიშნული კითხვა არაკორექტურად ჩათვალეს, თუმცა მათთვის ცნობილი იყო რომ გამოკითხვა ანონიმური იყო და პირის იდენტიფიცირება ვერ მოხდებოდა.

ინფორმაცია მშობლების საქმიანობაზე

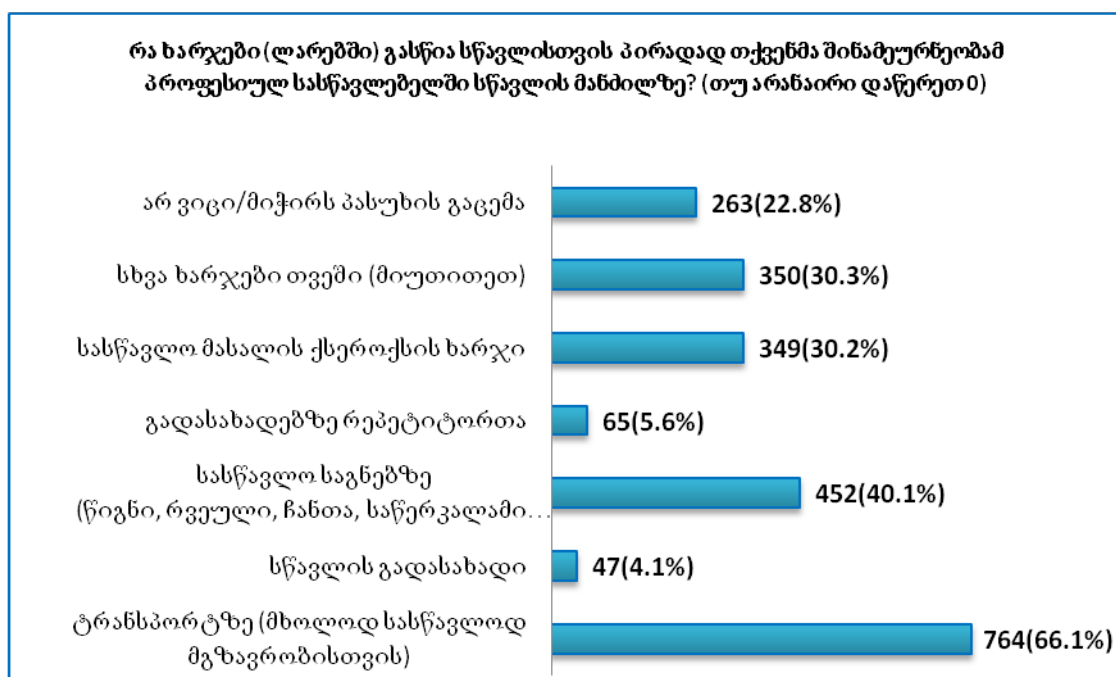
უნდა აღინიშნოს, რომ აქაც იგივე პრობლემას წავაწყდით. სტუდენტების უმრავლესობას არ სურს, რომ მათი მშობლები ან უმუშევრად ან სამსახურის მაძიებლებად დაასახელონ. შესაბამისად „სხვა“-ს პასუხს ირჩევენ. სპეციალობით დასაქმებულთა ყველაზე დიდი პროცენტული მაჩვენებელი კი თბილისში ფიქსირდება.



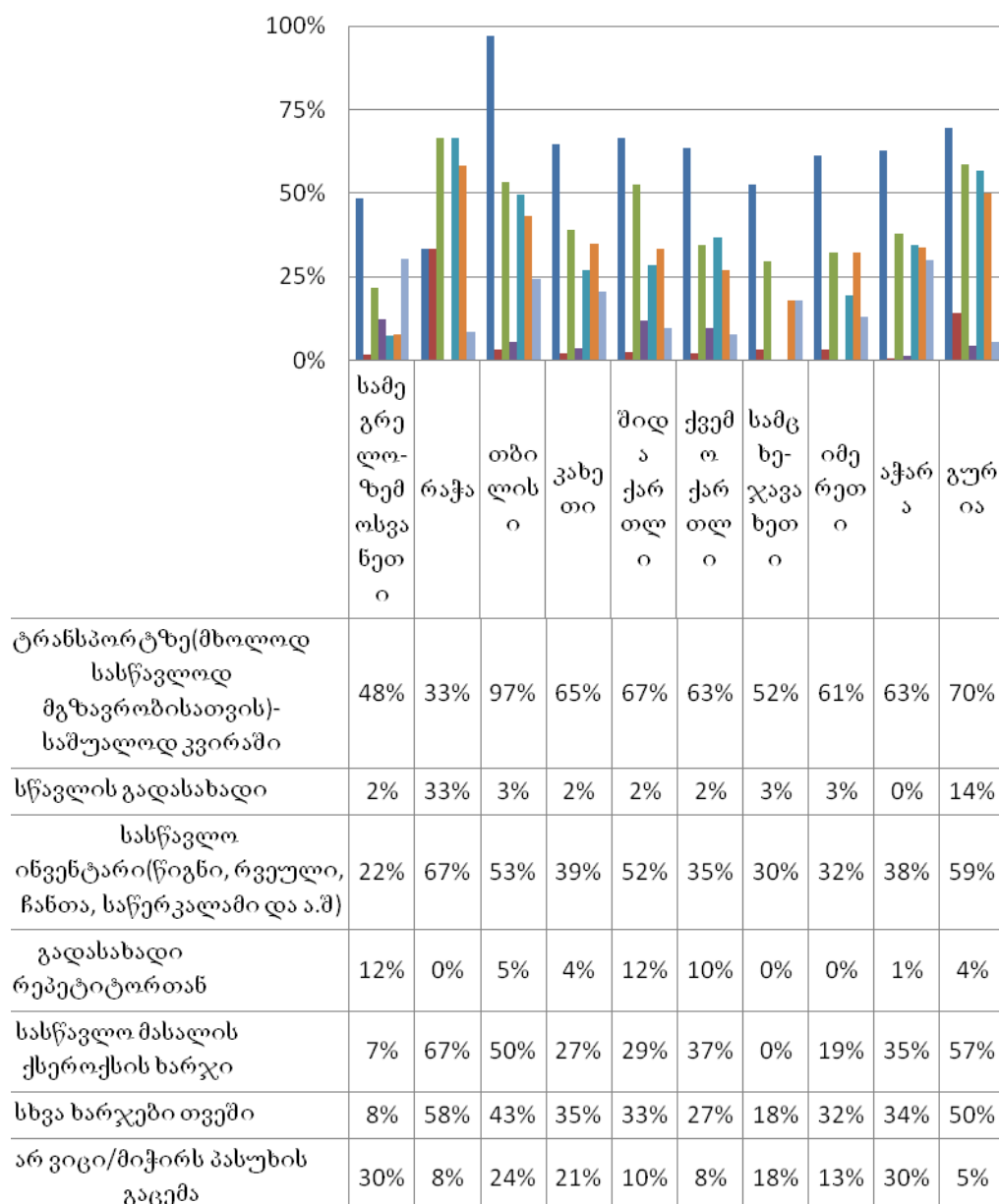
მშობლების საქმიანობა

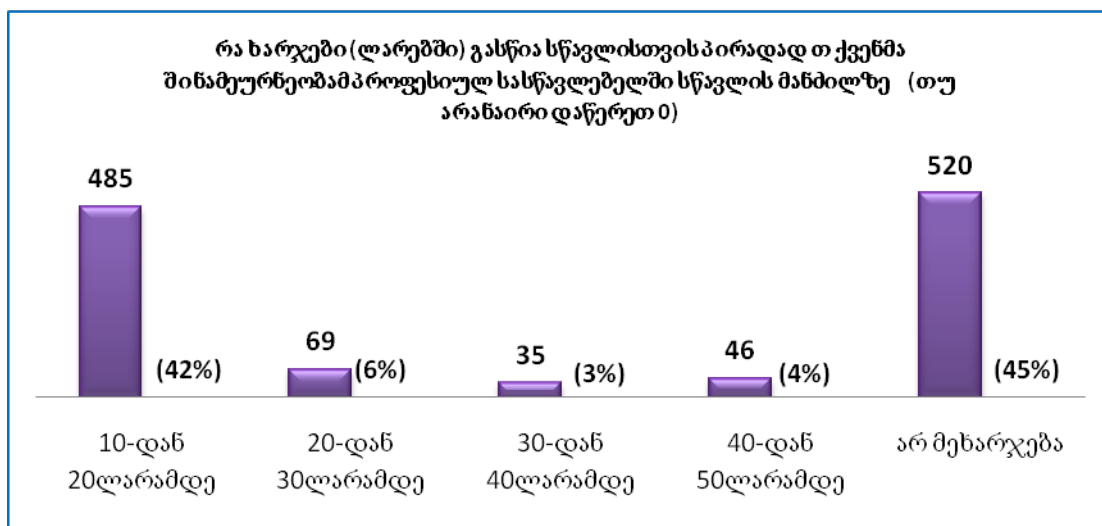


შემდეგი კითხვა სწავლისას გაწეულ ხარჯებს ეხება და ჩვენ აქ ნათლად დავინახავთ, რომ ყველაზე დიდი დანახარჯი სტუდენტებს ტრანსპორტის ანუ მგზავრობის ხარჯი აქვთ. აღნიშნული ხარჯი 66%-ს სცდება.

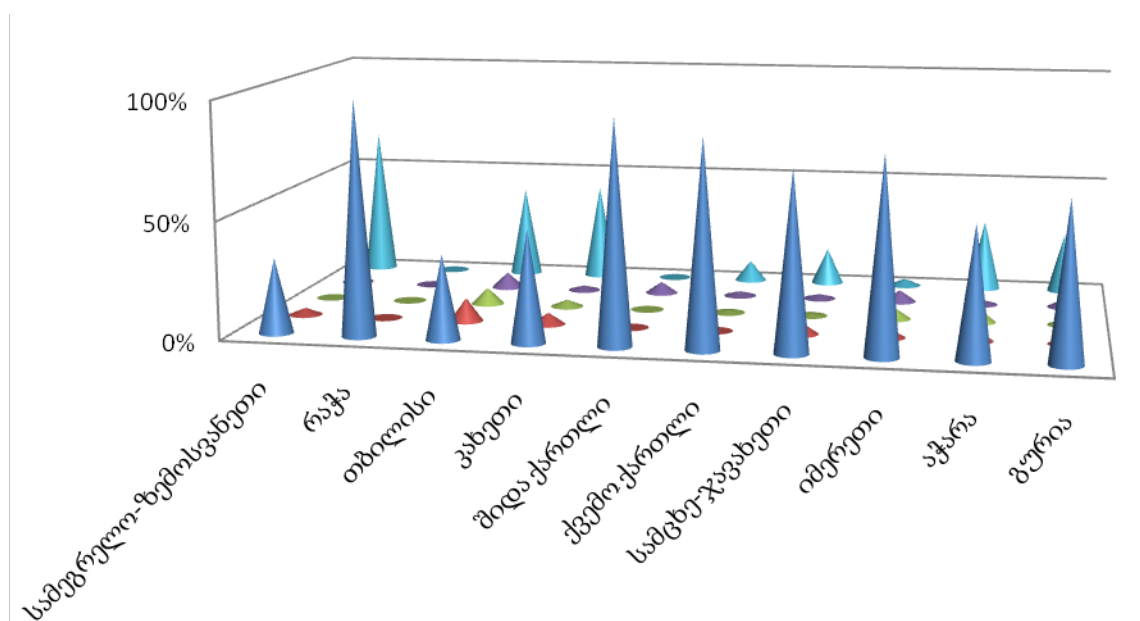


რეგიონულ ჭრილში დიაგრამას თუ განვიხილავთ, აქ ნათლად ჩანს, რომ სტუდენტებს შორის ყველაზე დიდი დანახარჯი, 97% -ი, თბილისის პროფესიული კოლეჯების სტუდენტებს აქვთ. შესაბამისად, თუკი ზემოთ მოცემულ მონაცემებს გადავხედავთ, სადაც ჩანს თუ რა მწირი შემოსავალი აქვთ ოჯახებს და თავად სტუდენტებს, რომლებიც პროფესიულ პროგრამებზე სწავლობენ და რა ძირითადი ხარჯები ესაჭიროებათ დაწესებულებაში მისასვლელად, შესაძლებელია ვივარაუდოთ, რომ სტუდენტები სწორედ უსახსრობის გამო ვერ ახერხებენ პროფესიულ სასწავლებლებში მუდმივად სიარულს. პროფესიულ სასწავლებლებში კი სწავლა ძირითადად სასწავლო საწარმოებში, სასწავლო პრაქტიკის ფარგლებში ხორციელდება, პრაქტიკის გარეშე კი ბუნებრივია პროფესიული სწავლება არ არსებობს. შესაბამისად, შეუძლებელია დაწესებულების გარეთ, მხოლოდ თეორიული კურსის გავლით შედეგის მიღწევა.0





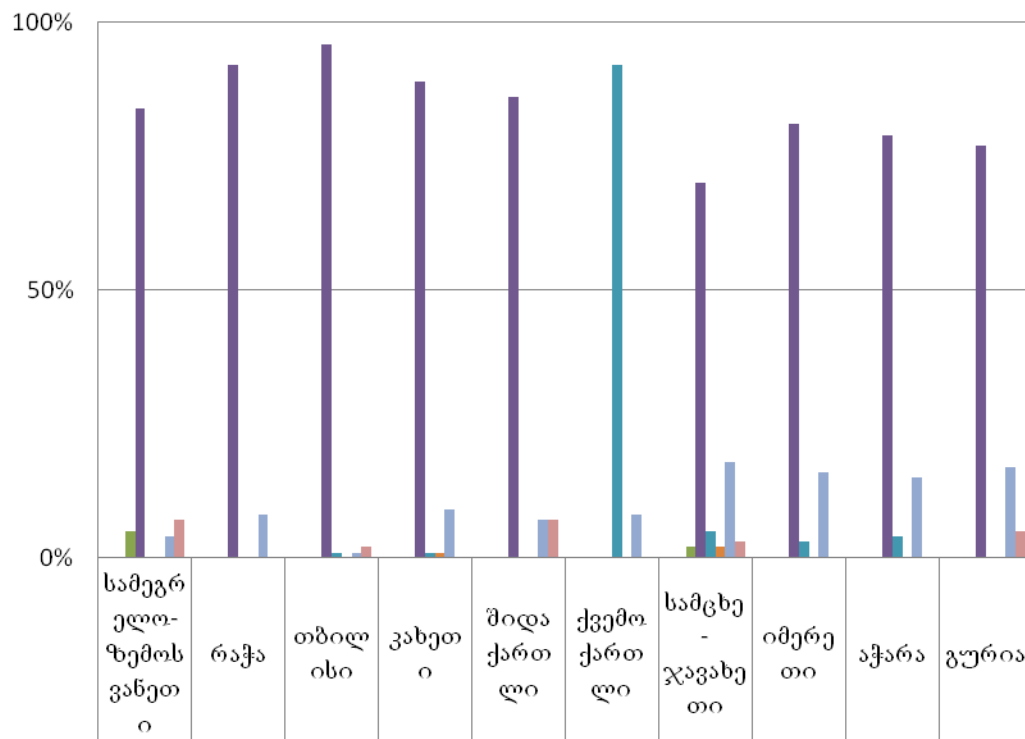
ზემოთ მოცემულ დიაგრამაში სტუდენტებმა მოახდინეს იმ თანხის იდენტიფიცირება, რომელიც უშუალოდ სასწავლო დაწესებულებაში სწავლისას შესაძლებელია ჰქონდეთ. შესაბამისად, ნათლად ჩანს, რომ ძირითადად ან საერთოდ არა აქვთ დანახარჯი ან კი მათი სწავლის ხარჯები 20 ლარს არ აღემატება.



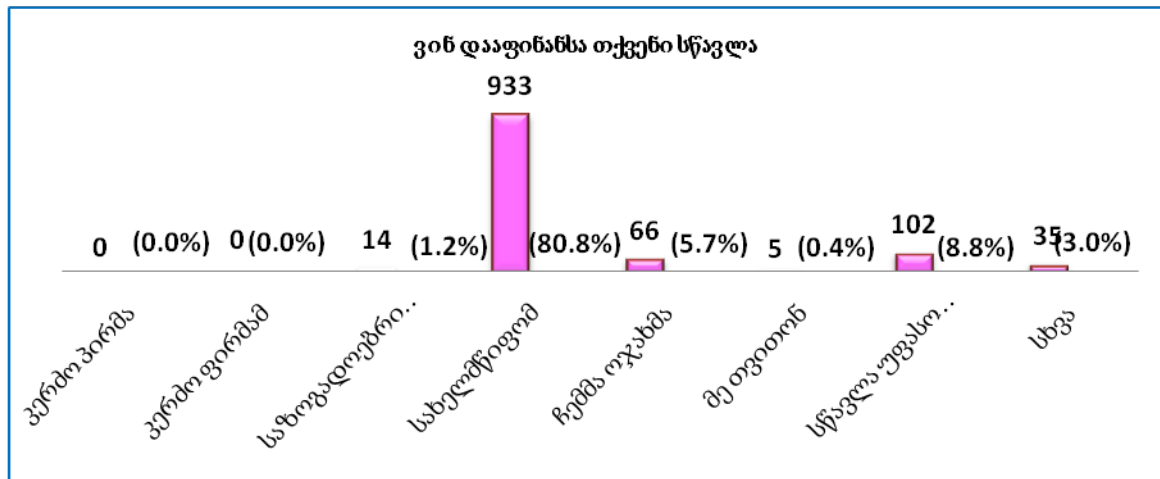
	სამეგრელო-ზემო სვანეთი	რაჭა	თბილისი	კახეთი	შიდა ქართლი	ქვემო ქართლი	სამცხე-ჯავახეთი	იმერეთი	აჭარა	გურია
10-დან 20ლამდე	32%	100%	36%	48%	95%	88%	76%	83%	56%	67%
20-დან 30ლარამდე	3%	0%	10%	5%	0%	0%	5%	4%	5%	1%
30-დან 40ლარამდე	0%	0%	7%	3%	0%	1%	1%	5%	6%	2%
40-დან 50ლარამდე	0%	0%	7%	2%	5%	2%	2%	5%	2%	4%
არ მეხარჯება	65%	0%	40%	42%	0%	9%	16%	3%	31%	26%

კითხვაზე თუ ვის მიერ მოხდა სწავლის დაფინანსება, გამოკითხულთა 80.8% - ის მიერ პასუხი არის სახელმწიფოს დაფინანსება, 8.8% უპასუხა, რომ სწავლა უფასოა ე.ი სწავლას ასევე აფინანსებს სახელმწიფო, ხოლო სხვა დანარჩენი 10.4% ასახელებს დაფინანსების სხვა წყაროებს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს პროგრამების გარდა, რომელთა საშუალებითაც დაწესებულებები ფინანსდება, არსებობს სხვა სოციალური პროგრამებიც. მათ შორის, საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური უზრუნველყოფის სამინისტროს და სასჯელაღსრულების სამინისტროს მიერ დაფინანსებული პროგრამები. ასევე დაწესებულებას შესაძლებელია ჰქონდეს მოკლე სასერთიფიკატო კურსები, რომელსაც შესაძლოა აფინანსებდნენ სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციები ან სტუდენტი თავად იფინანსებდეს თავს. ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე დარჩენილი 10.4% სწორედ აღნიშნულ აქტივობებს უნდა მივაწეროთ. ძირითადად კი უნდა აღინიშნოს, რომ სახელმწიფოს მიერ მაქსიმალურად არის უზრუნველყოფილი მის მიერ დაფუძნებული/თანადაფუძნებული პროფესიულ საგანმანათლებლო პროგრამების განმახორციელებელ დაწესებულებებში სწავლა ყოველგვარი გადასახადის გარეშე.

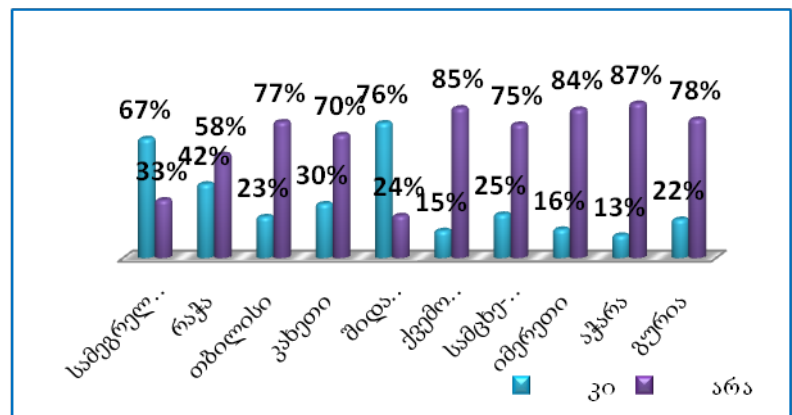
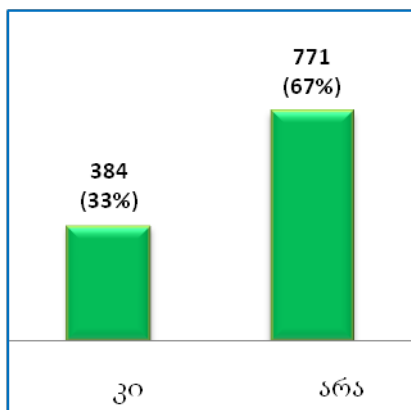
ვინ დააფინანსა თქვენი სწავლა



კერძო პირმა	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
კერძო ფირმამ	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
საზოგადოებრივმა ორგანიზაციამ	5%	0%	0%	0%	0%	2%	0%	0%	0%	0%
სახელმწიფომ	84%	92%	96%	89%	86%	70%	81%	79%	77%	
ჩემმა ოჯახმა	0%	0%	1%	1%	0%	5%	3%	4%	0%	
მე თვითონ	0%	0%	0%	1%	0%	2%	0%	0%	0%	
სწავლა უფასო იყო	4%	8%	1%	9%	7%	18%	16%	15%	17%	
სხვა	7%	0%	2%	0%	7%	3%	0%	0%	5%	

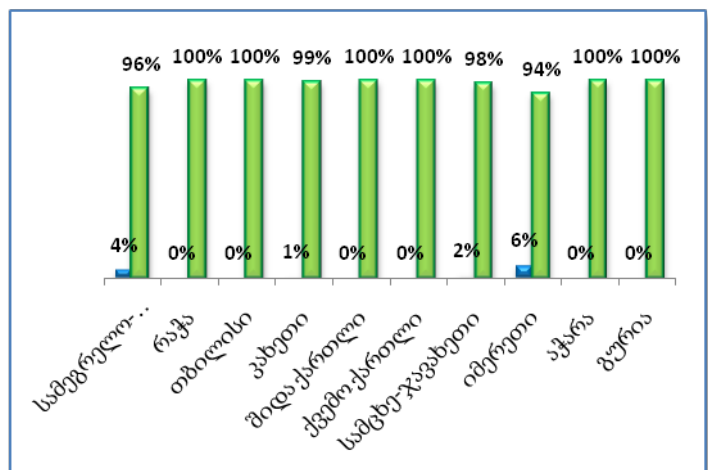
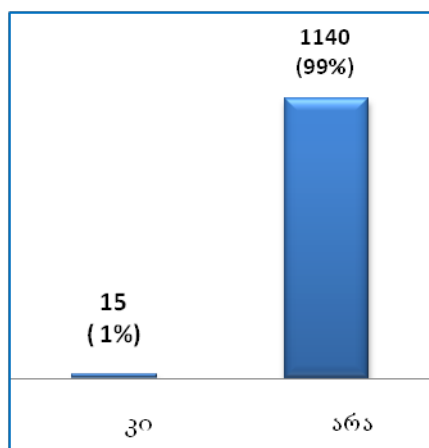


კითხვაზე, ხართ თუ არა სოციალურად დაუცველი? პასუხები შემდეგნაირად გადანაწილდა

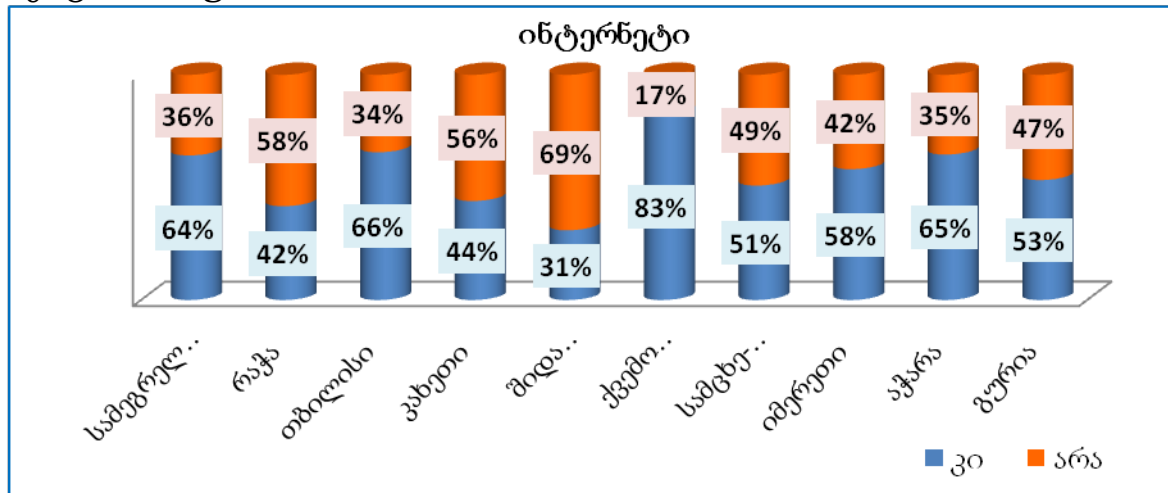


აღნიშნულ კითხვას უმრავლესობა უარყოფითად პასუხობს, თუმცა დადებითი პასუხის მქონე სტუდენტების რიცხვიც არ არის ყურადღების მიღმა დასატოვებელი.

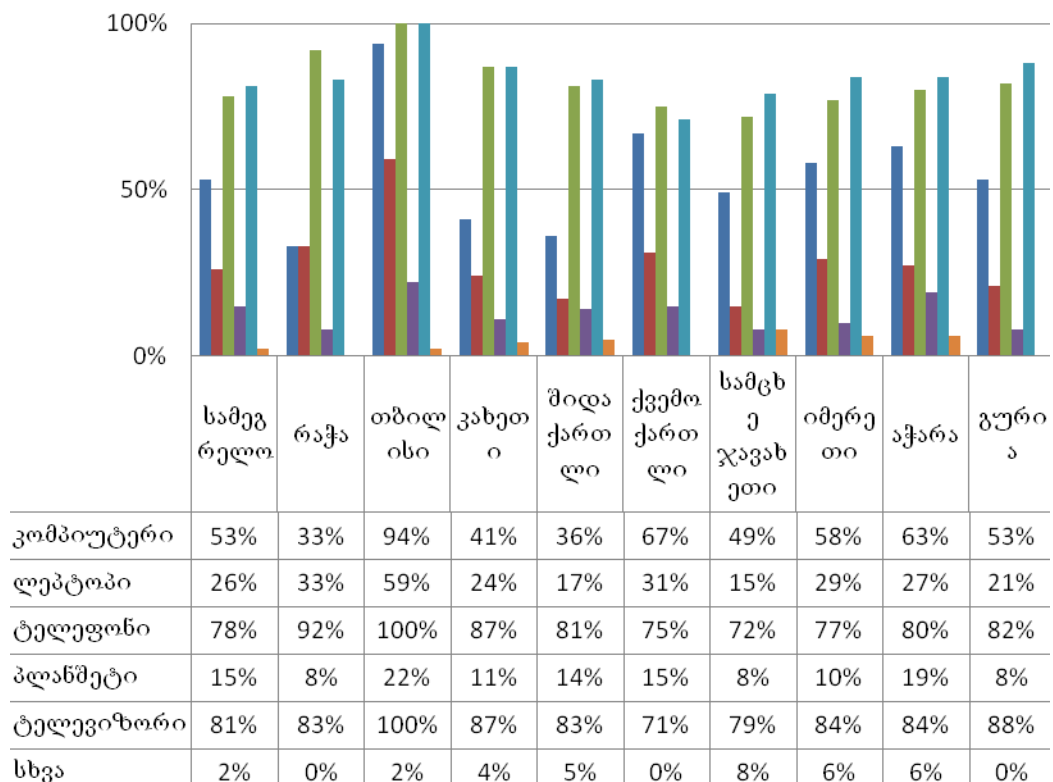
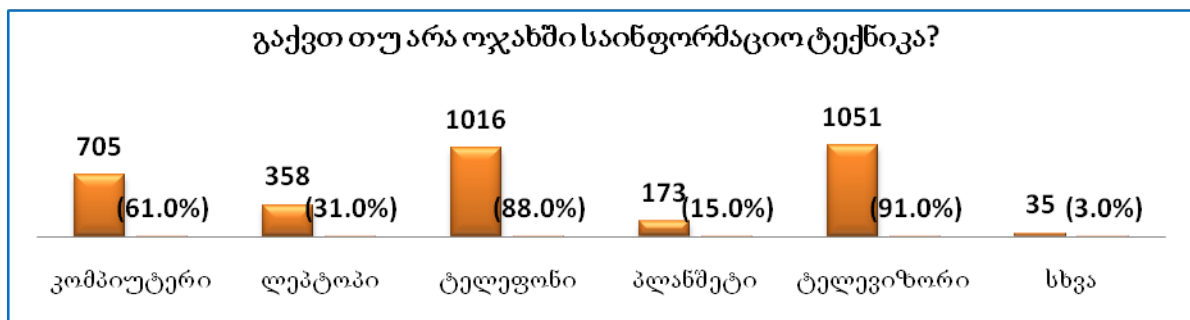
კითხვაზე, აქვთ თუ არა იმიგრანტის სტატუსი გამოკითხულთა 99% -მა გასცა უარყოფითი პასუხი, მხოლოდ 3 რეგიონში დაფიქსირდა ზემოაღნიშნული სტატუსის მქონე პირები, სულ 15 რესპონდენტი.



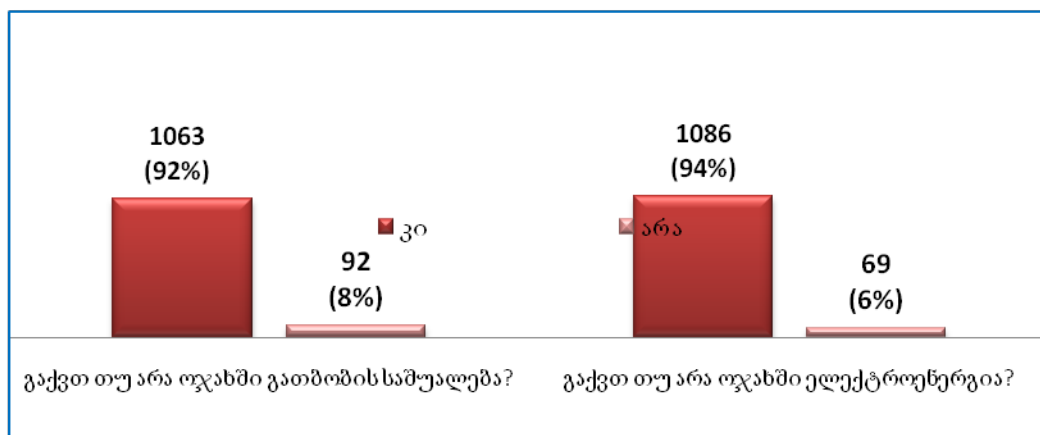
კითხვაზე, აქვთ თუ არა სახლში ინტერნეტი, გამოკითხულთა 40% -მა გასცა უარყოფითი პასუხი.



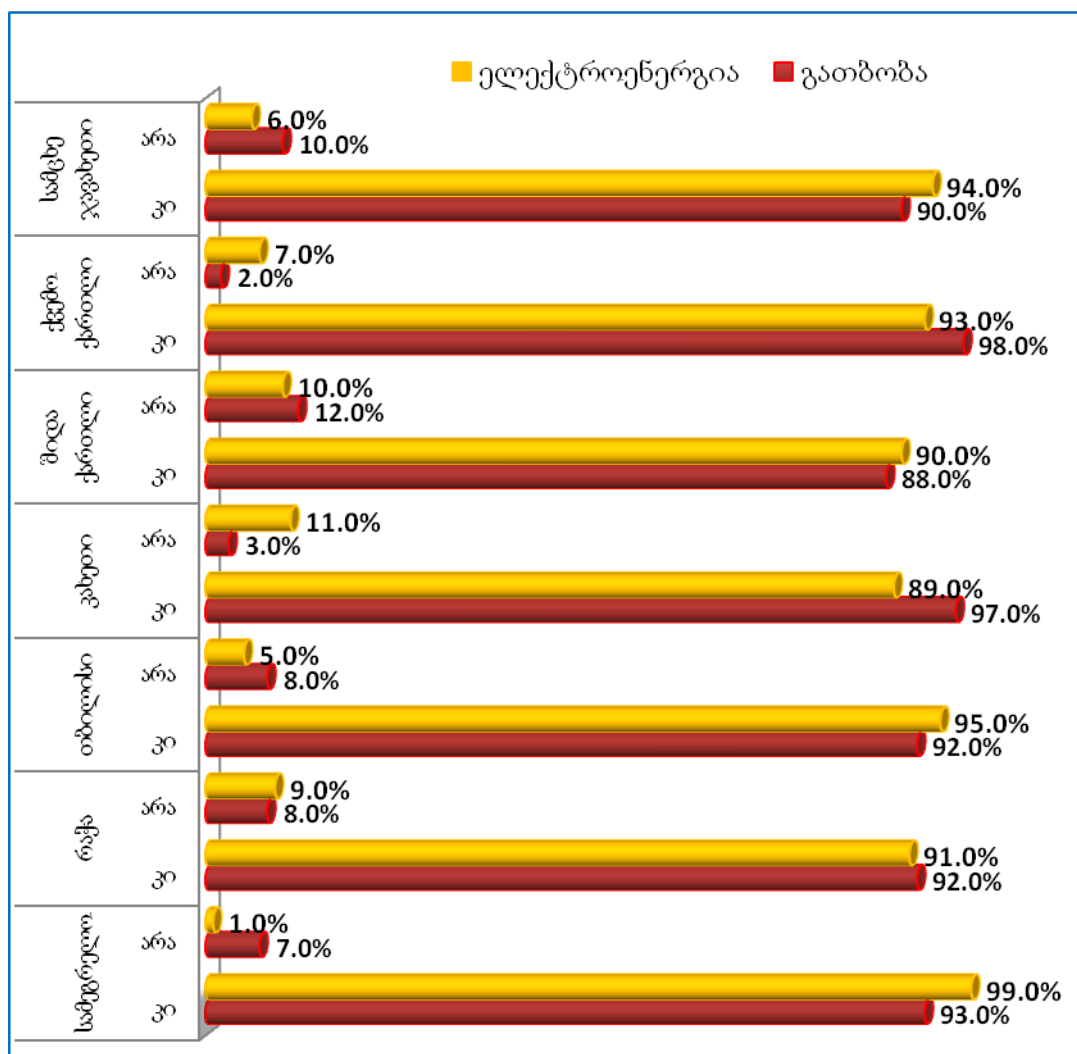
კითხვაზე, გაქვთ თუ არა ოჯახში საინფორმაციო ტექნიკა?



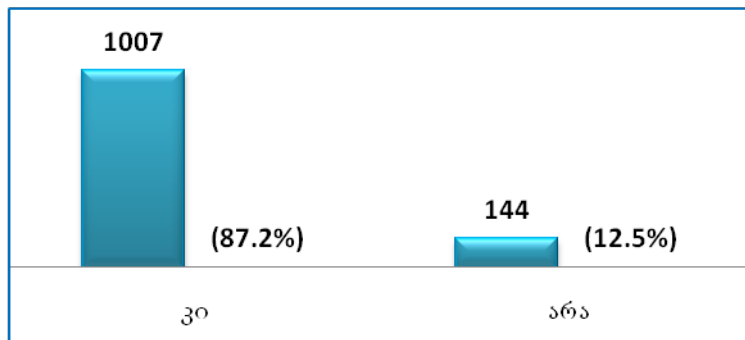
შესაბამისად, ინტერნეტი და საინფორმაციო ტექნიკით სტუდენტები ძირითადად უზრუნველყოფილნი არიან, ისევე, როგორც გათბობით. თუმცა დღევანდელ დღეს ის მცირე პროცენტიც, ვისაც აღნიშნული საშუალება არ გააჩნია დამაფიქრებელია.



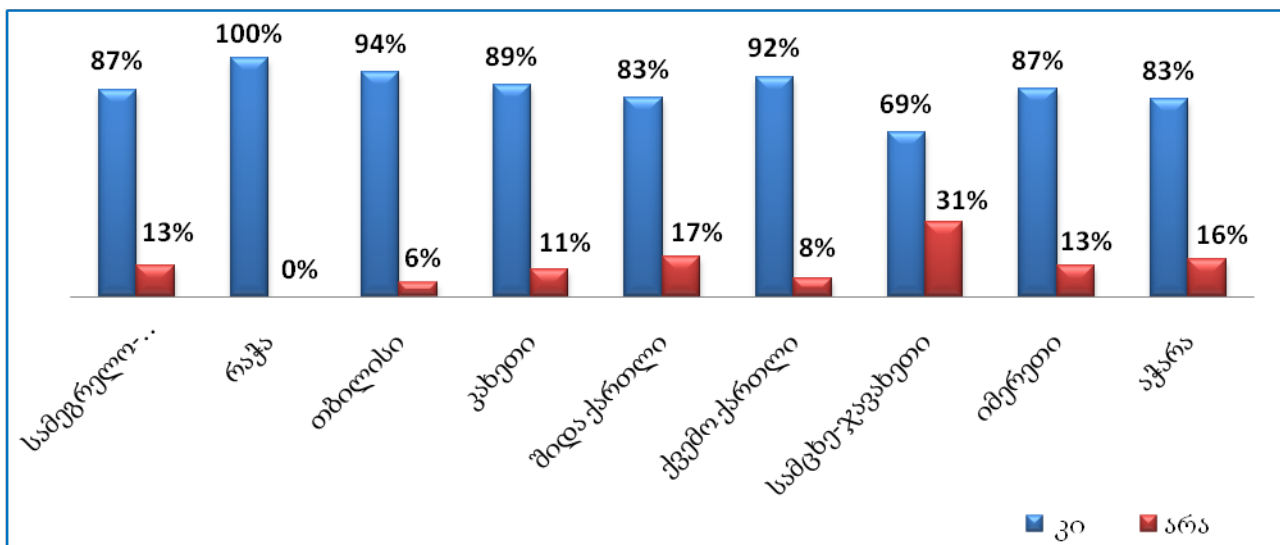
რეგიონების მიხედვით პასუხები გადანაწილდა შემდეგნაირად:



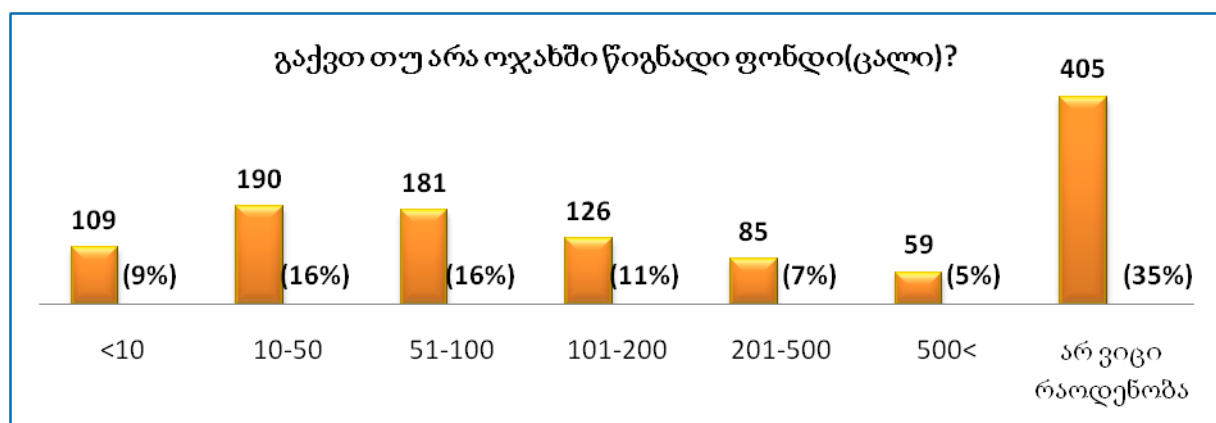
კითხვაზე, „არის თუ არა სასწავლებელში სწავლების ენა თქვენი მშობლიური ენა?“ გამოკითხულთა 87%-მა გასცა დადებითი პასუხი.



აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ 2016 წლის საგაზაფხულო მიღებისათვის საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრომ და შეფასებისა და გამოცდების ეროვნულმა ცენტრმა უზრუნველყო ეროვნული უმცირესობებისათვის საგამოცდო ტესტების თარგმნა და ტესტირებისას თოთოეულ სტუდენტს, რომელსაც სურვილი ჰქონდა ჩაებარებინა ტესტი მშობლიურ ენაზე, საშუალება ჰქონდა სომხური, რუსული და აზერბაიჯანული ენიდან ამოერჩია მისთვის სასურველი საგამოცდო ენა. პროფესიულ საგანმანათლებლო პროგრამებზე ჩარიცხვის შემდეგ კი, საგანმანათლებლო დაწესებულების მიერ უზრუნველყოფილია არაქართულენოვანი სტუდენტისათვის ქართული ენის შემსწავლელი პროგრამა. მხოლოდ აღნიშნული პროგრამის დაძლევის შემდეგ აგრძელებს სტუდენტი სწავლას პროფესიულ საგანმანათლებლო პროგრამაზე. ქვემოთ მოცემული ინფორმაცია გადანაწილებულია რეგიონულ ჭრილში.



და ბოლოს, ინფორმაცია ოჯახში არსებული წიგნადი ფონდის შესახებ, სადაც



გამოკითხულთა 35% -სათვის უცნობია თუ რა რაოდენობის წიგნადი ფონდი გააჩნია.

ზემოაღნიშნული მონაცემების შეჯამების შედეგად შეგვიძია დავასკვნათ, რომ 2013/2014 სასწავლო წლის მონაცემებით, სახელმწიფო პროფესიულ სასწავლებლებში სწავლობენ სტუდენტები:

1. რომელთა მშობლებს ძირითადად აქვთ სრული ზოგადი ან პროფესიული განათლება;
2. პროფესიული სტუდენტების დიდი უმრავლესობის განათლება გახლავთ სრული ზოგადი ან საბაზო;
3. სტუდენტების უმრავლესობას არა აქვთ საკუთარი შემოსავალი და უმრავლეს შემთხვევაში, მათი ოჯახის წევრები სტუდენტთა შემოსავალზე არ არიან დამოკიდებულნი;
4. სტუდენტები ერიდებიან გასცენ პასუხი კითხვაზე, თუ რა ოდენობით განისაზღვრება მათი ოჯახის შემოსავალი;
5. პროფესიულ სასწავლებლებში სწავლას ძირითადად სახელმწიფო აფინანსებს;
6. სწავლის პერიოდში პროფესიულ სტუდენტთა უმრავლესობის დანახარჯი არ აღემატება 20 ლარს;
7. უმრავლესობა სტუდენტებისათვის ყველაზე დიდი ოდენობით ხარჯი არის ტრანსპორტის ხარჯი;
8. სტუდენტთა უმრავლესობა უზრუნველყოფილია გათბობით, ინტერნეტით, საინფორმაციო ტექნიკით;
9. პროფესიული საგანმანათლებლო პროგრამების განმახორციელებელ დაწესებულებებში სწავლების ენა არის ქართული, რაც უზრუნველყოფს სტუდენტთა უმრავლესობის სწავლებას მშობლიურ ენაზე. დღეის მდგომარეობით არსებობს ეროვნული უმცირესობისთვის მშობლიურ ენაზე პროფესიული ტესტირების ჩაბარების საშუალება და ასევე ქართული ენის სწავლება;
10. პროფესიულ საგანმანათლებლო დაწესებულებებში იმიგრანტობის სტატუსის მქონე პირები მცირე რაოდენობით სწავლობენ, მხოლოდ რამოდენიმე რეგიონში (სამეგრელო-ზემო სვანეთი, სამცხე ჯავახეთი, იმერეთი);
11. პროფესიული სტუდენტების 33%-ი არის სოციალურად დაუცველი, რამოდენიმე რეგიონში კი მათი პროცენტული მაჩვენებელი უსწრებს სოციალურად დაუცველი სტუდენტების სტატუსის არ მქონე პროცენტულ მაჩვენებელს (შიდა ქართლი, სამეგრელო, რაჭა);
12. პროფესიულ სტუდენტთა 35% -ს უჭირს პასუხის გაცემა კითხვაზე რამდენი ერთეული წიგნი აქვს სახლში.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, დაწესებულებები, რომელთა სტუდენტებიც გამოიკითხნენ სახელმწიფოს მიერ არიან დაფუძნებული. სწავლა პროფესიულ საგანმანათლებლო დაწესებულებებში ერთი ან ორი სასწავლო წლის განმავლობაში გრძელდება. შესაბამისად, 2013/2014 წლების კურსდამთავრებულთა შერჩევის მიზეზი გახლავთ ის გარემოება, რომ მათ ამ პერიოდისათვის სწავლა დასრულებული აქვთ და ასევე, ცნობილია მათი დასაქმების მაჩვენებელი. აღნიშნულ დაწესებულებებს დღეს სახელმწიფო აფინანსებს. გამოკითხვიდან ნათლად ჩანს, რომ სტუდენტთა დიდ უმრავლესობას სოციალური პრობლემები აქვთ და მათთვის უფასო პროფესიულ სწავლება არსებითად მნიშვნელოვანია. უმრავლესობა სტუდენტებისათვის ყველაზე

დიდი ოდენობით ხარჯი არის ტრანსპორტის ხარჯი. ნათლად გამოიკვეთა ასევე, რომ გარიცხულ სტუდენტთა უმრავლესობა სასწავლო დაწესებულებიდან ან მოშორებით ცხოვრობენ ან/და საერთოდ არ არის იმ ქალაქის მაცხოვრებელი, სადაც მისი სასწავლო დაწესებულებაა. შესაბამისად, შესაძლებელია ვივარაუდოთ, რომ მათი გაცდენების გამო გარიცხვის მიზეზები კვლავ რთული სოციალური მდგომარეობაა და სტუდენტები ვერც ტრანსპორტის და ვერც საცხოვრებელის ხარჯის გადახდას ვერ ახერხებენ. კვლევიდან ასევე ჩანს, რომ სტუდენტთა მნიშვნელოვანი პროცენტული მაჩვენებელი (33%) სოციალურად დაუცველია. შესაბამისად, შესაძლებელია სახელმწიფომ იზრუნოს ამგვარი კატეგორიის სტუდენტებზე და მათი მხარდაჭერის მიზნით სპეციალური პროგრამები შექმნას. აქვე უნდა ითქვას, რომ დღეს რამოდენიმე პროფესიულ საგანმანათლებლო დაწესებულებაში საერთო საცხოვრებელი ფუნქციონირებს და კიდევ იგეგმება სხვა სასწავლებლებში საერთო საცხოვრებლების გახსნა. თუმცა, სახელმწიფოს მიერ განხორციელებული მხოლოდ ამ აქტივობით ზემოაღნიშნული პრობლემა სრულად ვერ იქნება მოგვარებული. პროფესიული განათლების წინსვლისთვის კი ძალზედ მნიშვნელოვანია ამ პრობლემამ თავისი მნიშვნელობით დღის წესრიგში პირველ ადგილზე გადაინაცვლოს და სახელმწიფოს მიერ ქმედითი ღონისძიებები დაიგეგმოს. ვფიქრობთ, ამ მიმართულებით განხორციელებული აქტივობები ერთერთი ხელის შემწყობი ფაქტორი იქნება იმისა, რომ მომავალში, პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულებებში, შემცირდეს სტუდენტთა გადინების ესოდენ დიდი პროცენტული მაჩვენებელი და საბოლოოდ პროფესიულმა სტუდენტმა მიაღწიოს მის მიერ დასახულ მიზანს - ისწავლოს, დასაქმდეს და გახდეს წარმატებული.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. “2015 წლის საშემოდგომო მიღება, პროფესიული ტესტირება”. სტატისტიკური ანალიზი. www.naec.ge;
2. სტუდენტების რიცხოვნობა საჯარო და კერძო საგანმანათლებლო დაწესებულებების პროფესიულ საგანმანათლებლო პროგრამებზე 2012-2013; 2013-2014 წლები-საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური;
3. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2013 წლის 27 სექტემბრის ბრძანება №152/ნ „პროფესიული ტესტირების ჩატარების დებულების დამტკიცების თაობაზე“. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2014963>
4. ჩავა ფრანკფორტ ნაჩიმიასი, დევიდ ნაჩიმიასი. „კვლევის მეთოდები სოციალურ მეცნიერებებში“; ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2009; გვ 586
5. თამარ კაკუტია. „პროფესიული განათლების ადგილი ქართულ საგანმანათლებლო სივრცეში“ http://www.gesj.internet-academy.org.ge/en/list_artic_en.php?action=prv&issue=2016-01&list_aut=all&b_sec=edu&curr_page=2

Article received: 2016-08-25